

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Antti Järvelä

Legalisering av det egna bruket
av narkotika – följder för polisens
praktiska arbete ur ett tvångsmedelsperspektiv

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare: Per-Ole Träskman

Straffrätt

Termin 9 VT 2012

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
2 SYFTE, METOD OCH FRÅGESTÄLLNING	8
2.1 Syfte	8
2.2 Frågeställning	8
2.3 Metod	8
2.4 Avgränsning	9
3 NARKOTIKANS OCH NARKOTIKABROTTENS HISTORIA	10
3.1 Vägen fram	10
3.2 "Ett narkotikafritt samhälle"	10
4 NARKOTIKA I SVERIGE	12
4.1 Klassningen	12
4.2 Centraldepressiva medel	13
4.3 Inhalerande medel	14
4.4 PCP och ketamin	14
4.5 Centralstimulerande medel	15
4.5.1 Amfetamin	15
4.5.2 Metamfetamin	15
4.5.3 Kokain	16
4.5.4 Kat	16
4.6 Hallucinogener	16
4.6.1 LSD	17
4.6.2 Ecstasy	17
4.6.3 2C-B, DOB, fenetylaminer, tryptaminer	17
4.6.4 Psilocybin, psilocin, "svampar"	18
4.6.5 Meskalin	18

4.7	Opiater	18
4.7.1	Opium	18
4.7.2	Morfin	19
4.7.3	Heroin	19
4.7.4	Metadon	20
4.7.5	Subutex	20
4.7.6	Suboxone	21
4.8	Cannabis	21
4.8.1	Cannabis, marijuana	21
4.8.2	Hasch	22
4.8.3	Hascholja	22
5	POLISENS VERKTYGSLÅDA	23
5.1	Historisk tillbakablick	23
5.2	Begreppet "skälig misstanke"	24
5.3	Straffskala	24
5.4	Kroppsvsitation enligt Rättegångsbalken	24
5.5	Kroppsbesiktning enligt Rättegångsbalken	26
5.6	Husrannsakan enligt Rättegångsbalken	28
5.7	Kroppsvsitation enligt Polislagen	29
5.8	Vem beslutar?	30
6	NARKOTIKALAGSTIFTNINGEN	32
6.1	Narkotikastrafflagen och gränsdragningsproblematiken	32
6.2	Rättsfall och svårigheten med mängdresonemang	33
6.3	Statistik	34
6.4	Något om straffvärde	34
7	LEGALISERINGSDEBATTEN	36
7.1	I Sverige	36
7.2	Utomlands	37
8	DEN PRAKTISKA ASPEKTEN	38
8.1	Brott som har samband med narkotika – ett exempel	38
8.2	Intervjuer med polispersonal	39
8.3	"G.R.L.-fallet" samt andra JO-fall	42

8.3.1	JO 2006/07 s. 76 (dnr 1097-2005)	42
8.3.2	Dnr 5506-2006	43
8.3.3	Dnr 4413-2003	43
8.3.4	"G.R.L-fallet"	43
9	ANALYS, SLUTDISKUSSION	45
	BILAGA 1 - FRÅGEMALL	48
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	49
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	51

Summary

Imagine that we, in Sweden, would legalise the personal use of drugs. It would be legal to snort cocaine, to shoot up some heroine or smoke marijuana. What would this mean for the Swedish law enforcement, from a "means of enforcement" point of view?

The Swedish tolerance when it comes to drugs is very low. It has for a long time been, and still remains, a top priority for the government to ensure that we live in "a society free from drugs". Albeit that, Sweden as well as other countries, battles with the problems that drugs cause, and has not achieved the goal of being "drug free".

Since being a top priority for the politicians, the Swedish law enforcement spends quite some time and resources trying to interfere with both dealers and users. The Swedish codification when it comes to the use of means of enforcement is also relatively liberal compared to other countries, and gives the police force very extensive liberties when it comes to finding evidence against these people. It is today very easy for the police to issue house-search warrants and other means of coercion, in order to find the evidence that eventually will be used in court.

As a result of all this, the Swedish police works in a very active and offensive way, to make it as hard as possible to use or sell drugs. This work also generates bonus-effects: A suspect, who is originally confronted for suspicions regarding the use of drugs, is often found to also possess drugs and/or weapons. Violence connected to drugs is also very common. The bonus-effects are not solely in the limits of criminal law: as more criminal actions are revealed, thanks to offensive police work, this could affect the suspect's subsidies, taxes, and so on.

But what would happen if the personal use of drugs was to be legalised? Would we still be able to confront people in the way we do today? Would we lose many of the bonus-effects?

This paper suggests that this would not be the case. In the event of a legalisation, there would be a temporary decrease in police work, during which the police would have to change strategies and find other legal ways to deal with these problems. The paper suggests that this could open for a more liberal interpretation of when and how means of enforcement are allowed to be used. There is already an example of this, in the paper called "the G.R.L-case". Police officers used the suspicion of personal use of drugs as a reason for a house-search-warrant, successfully claiming that drugs are always bought in bigger portions than one uses them, which gives an automatic suspicion regarding possession of drugs as soon as one is suspected of personal use.

The conclusion is that although being a blow to society as well as police work, the legalisation of personal use of drugs would not be a catastrophe in the long run, as creative police officers would find legal ways to deal with the problem anyway.

Sammanfattning

Föreställ er att vi i Sverige skulle legalisera det egna bruket av narkotika. Det skulle bli lagligt att snorta kokain, att skjuta upp heroin eller att röka marijuana. Vad skulle detta innebära för svensk Polis, sett ur ett tvångsmedelsperspektiv?

Toleransen i Sverige gentemot droger är väldigt låg. Narkotikafrågan har under en längre tid varit, och är fortfarande, högprioriterad hos regering och riksdag. Det uttalade målet är att vi ska leva i ett "ett narkotikafritt samhälle". Trots detta har varken vi i Sverige eller något annat land, uppnått målet avseende frihet från droger.

Eftersom narkotika står högt på politikernas dagordning lägger svensk Polis också ned mycket tid och resurser i sin strävan efter att konfrontera och lagföra såväl säljare som brukare. Svensk lagstiftning avseende tvångsmedelsanvändning är också relativt liberal jämfört med andra länder, och ger Polisen goda möjligheter att fatta beslut om användande av tvångsmedel för att hitta bevis om brottslighet. Det är "lätt" att fatta beslut om t.ex. en husrannsakan, för att söka bevis som ska användas mot den misstänkte vid en eventuell rättegång.

Som ett resultat av detta arbetar svensk Polis på ett aktivt och offensivt sätt för att göra det så svårt som möjligt att såväl sälja som bruka droger. Arbetet genererar förutom lagföringar för dessa brott även bonuseffekter: En misstänkt som från början konfronteras med misstanke om eget bruk kan ofta i förlängningen visa sig inneha såväl droger som vapen. Våldsbrottslighet är också nära förknippat med eget bruk av droger. Bonuseffekterna begränsas inte enbart till det rent straffrättsliga: i takt med att fler brott uppdragas tack vare det offensiva polisarbetet kan detta påverka den misstänktes bidrag, taxering, m.m.

Men vad skulle då hända om det egna bruket skulle legaliseras? Skulle vi fortfarande kunna konfrontera personer på det sätt som görs idag? Skulle bonuseffekterna gå förlorade?

Svaret enligt uppsatsen är att så troligtvis inte skulle bli fallet. En legalisering skulle innebära en temporär nedgång i polisens arbete, då man skulle vara tvungen att lägga om taktiken och hitta andra, lagliga, sätt att konfrontera de personer man vill konfrontera. Resultaten i uppsatsen talar för att en legalisering skulle kunna öppna upp för en mer liberal tolkning av hur tvångsmedel får användas. Det finns redan ett exempel på detta, i uppsatsen omnämnt som "G.R.L-fallet". Polispersonal använde misstanken om eget bruk av narkotika som grund för en husrannsakan i den misstänktes hem. Man hävdade, framgångsrikt, att en köpdos narkotika alltid är större än en brukardos, varför det rimligen kunde antas att brukaren fortfarande med viss sannolikhet innehade narkotika. Detta skulle kunna göra att en

misstanke om eget bruk automatiskt skulle innebära en misstanke om innehav.

Slutsatsen blir att en legalisering, trots att den skulle innebära en belastning för såväl samhället som Polisen, inte skulle innebära någon katastrof i det långa loppet ur ett tvångsmedelsperspektiv. Kreativa och duktiga poliser skulle hitta lagliga vägar för att kunna hantera de problem man vill trots att eget bruk vore lagligt.

Förord

Ett särskilt varmt tack vill jag rikta till de poliser som hjälpt mig med material och tips och som bidragit med sina åsikter och tankar, dels kring uppsatsen, och dels kring sin inställning i narkotikafrågor. Stort tack till er, och alla andra som läst och kommit med synpunkter.

Förkortningar

FAP	Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet
HD	Högsta Domstolen
LOB	Lagen om omhändertagande av berusade personer
LPT	Lagen om psykiatrisk tvångsvård
PL	Polislagen
RB	Rättegångsbalken
Redlinepåse	Plastpåse som är tillslutbar med hjälp av plastremsa, används ofta vid förpackning av narkotika.
RPS	Rikspolisstyrelsen
RPSFS	Rikspolisstyrelsens författningssamling
RÅ	Riksåklagaren

1 Inledning

Två personer festar i Stockholms natt. Det blir sent, vilt och blött. Pubar, klubbar, öl, sprit. Och droger. På vägen ut från nattklubben hejdas de av polispersonal, som ber de båda följa med lite avsides för ett samtal. Polisen misstänker de båda för narkotikabrott – eget bruk. Polismännen bygger sina misstankar på observationer gjorda under kvällen av personernas uppträdande och beteende. Misstankarna stärks då man noterar att bådas pupiller inte reagerar på ljus som de ska, samt att de båda betar sig väldigt nervöst och inte riktigt har kontroll på sina kroppsrörelser. De svarar undvikande på frågor om vad de gjort och var de varit. Det beslutas om kroppsbesiktning, de båda ska få lämna urinprov för att man ska kunna se om de använt sig av narkotiska preparat. Urinprovet ska tas inne på polisstationen. I samband med transport utför man en kroppsvisitation enligt bestämmelserna i Polislagen för att säkerställa att personerna inte har några farliga föremål på sig som kan användas för att skada poliserna. Under visitationen upptäcks att den ena har en pistol nedstoppad i byxlinningen. Den andre har fyra ”redlinepåsar” med kokain i höger bakficka. Misstankarna utvidgas, fler brott omfattas nu av utredningen. Som en följd av fynden görs husrannsakan i de bådas bostäder och därtill hörande biutrymmen. Hos den ena hittar man fyra automatkarbiner, varav en kan bindas till ett grovt rån sex månader tidigare. Hos den andre hittas ytterligare 400gram kokain undagömt i källarförrådet, samt en lång namnlista med flera intressanta telefonnummer. Och allt detta enbart för att de skulle med in på ett sketet urinprov...

Ovanstående historia är påhittad. Klart är dock att det är ett högst realistiskt scenario, som mycket väl skulle kunna ha utspelat sig i Stockholmsnatten. Det egna bruket av narkotika är fortsatt en högt prioriterad fråga hos politiker i Sverige – och som en följd därav arbetar även polisen aktivt med den. Sverige är ett av de länder i världen som har en jämförelsevis sträng narkotikapolitik. Legaliseringsdebatten är inte i närheten av att vara så intensiv som på andra ställen i världen, som t.ex. Storbritannien, Holland, och inte minst Kalifornien med sin Proposition 19. Men ponera då att eget bruk hade varit lagligt i Sverige. Hade ovanstående scenario kunnat utspela sig? Hade polisen ändå på något annat sätt tillslut hittat narkotikan och vapnen? Eller hade allt bara passerat obemärkt förbi?

2 Syfte, metod och frågeställning

2.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att titta närmare på den lagstiftning som styr polisens användande av tvångsmedel vid misstanke om narkotikabrott – eget bruk, för att kunna dra slutsatser kring de praktiska följderna en legalisering skulle innebära. Läsaren ska få en insikt i vilka de vanligaste narkotiska preparaten i Sverige är, för att därigenom få en insikt i de problem som kan uppkomma ur tvångsmedelssynpunkt i det polisiära arbetet mot narkotika. I det fall en legalisering skulle bli aktuell, vad skulle då hända med det offensiva polisarbete som bedrivs av svensk polis, sett ur ett tvångsmedelsperspektiv?

2.2 Frågeställning

- Vilka är de vanligaste narkotiska preparaten på den svenska marknaden?
- Hur arbetar polisen för att motverka det egna bruket av narkotika?
- Vilka tvångsmedel finns tillgängliga vid den här typen av brott?
- Vad skulle hända med användandet av dessa tvångsmedel om det egna bruket legaliserades?
- Skulle färre andra brott upptäckas om möjligheten till användande av tvångsmedel försvann p.g.a. en legalisering?

2.3 Metod

För att besvara frågeställningarna och uppfylla syftet med uppsatsen har jag använt mig av en klassisk rättsdogmatisk metod, där jag studerat lagstiftning, praxis och doktrin av främst svenskt ursprung. I avsnittet om legalisering har delvis utländsk litteratur använts.

Jag har utöver detta använt mig av semistrukturerade intervjuer, där intervjufrågorna följt en av mig förutbestämd mall, men där svarsalternativen har varit fria och mer diskussionsliknande. Den frågemall jag utgått från finns bilagd till arbetet. Intervjuerna har genomförts i form av personliga möten. Intervjupersonerna har fått ta del av de svar de lämnat så som de formulerats av mig i uppsatsen och fått godkänna innehållet.

2.4 Avgränsning

Det är viktigt att tänka på att narkotikabrott existerar i många olika former. Det här arbetet fokuserar enbart på narkotikabrott – eget bruk. Polisiärt innebär det brottskoden¹ 5011. I viss mån tangerar arbetet även gränsen för narkotikabrott – innehav för eget bruk, vilket innefattar brottskoden 5010 (dock kan flera typer av innehav kodas som 5010).

Uppräkningen av tvångsmedel som kan användas vid misstanke om narkotikabrott är inte uttömmande, utan anpassad efter brottet som studeras.

Uppsatsen omfattar enbart tvångsmedelsanvändning kopplat till narkotikaärenden. Dopning och hälsofarliga varor faller därmed utanför uppsatsens ramar.

Det är också viktigt att poängtera följande: Polispersonal i Sverige använder sig av många olika taktiker och tekniker vid ingripanden, som inte är avsedda att röjas för gemene man. Den här uppsatsen kommer på intet sätt att beröra taktiskt tänkande, modeller för polisiär taktik eller andra tekniker. Det är inte en uppsats om hur Polisen arbetar, utan hur Polisen använder sig av juridik i praktiska situationer.

¹ I polisens avrapporteringssystem, RAR (Rationell Anmälningsrutin) har varje brott en specifik fyrsiffrig kod. Kodsystemet är ibland mer omfattande än brottsbalkens och specialstraffrättens uppdelning, vilket gör att brottsrubriceringarna blir mer specifika. Detta har inte enbart ett straffrättsligt syfte, utan finns även till för statistik. Exempelvis kan en misshandel/grov misshandel kodas på 68 olika sätt, allt beroende på var den skett och gentemot vem. Se även handboken "Kodning av brott" som ges ut av Brå.

3 Narkotikans och narkotikabrottens historia

Narkotika har inte alltid varit narkotika. Många olika namn har använts genom åren, och vad som har varit att anse som straffbart, och hur strängt straffet ska vara, har varierat kraftigt genom åren. Sådant som vi idag ser som tunga droger har tidigare kunnat förskrivas av läkare utan några som helst problem. Polisens arbete mot narkotika har också varierat genom åren, och arbetet har självklart styrts av de lagar och andra bestämmelser som funnits inom området.

3.1 Vägen fram

1923 infördes den första svenska narkotikalagstiftningen – narkotikakungörelsen. Aktuella substanser på den tiden var framförallt opium, heroin, kokain och morfin. För otillåten in- och utförelse, försäljning, och tillverkning stadgades det böter som straff. 1925 uppdaterades kungörelsen, och kom att innefatta även kokablad, cannabis och ytterligare opiumderivat. 1930 kriminaliserades även innehavet av i kungörelsen intagna droger. 1933 tillkom så tillslut även fängelsestraff som påföljd.²

Åren därefter var väldigt stillsamma ur narkotikasynpunkt, inte mycket hände på den fronten rent lagstiftningsmässigt. 1958 ändrades kungörelsen så att straffskalan höjdes till maximalt 6 månaders fängelse för innehav, vilket öppnade för Polisen att använda sig av tvångsmedel, såsom husrannsakan och kroppsvisitation när man misstänkte narkotikabrott.

3.2 "Ett narkotikafritt samhälle"

1968 kom så lagstiftningen som vi känner den idag – narkotikastrafflagen. NSL omfattade till en början tillverkning, saluhållande, överlåtelse samt innehav av narkotika. Straffet för grovt narkotikabrott höjdes redan nästföljande år till fängelse i lägst ett och högst sex år, vilket 1972 blev till högst tio år. Samtidigt höll man dörren öppen för möjligheten för åklagare att underlåta åtal vid ringa narkotikabrott (t.ex. vid innehav för eget bruk). Narkotikan lyftes under den här tidsperioden till att uppfattas som ett samhällsligt och socialt problem. Det är också viktigt att poängtera skiftet i narkotikafrågan i och med de statliga utredningarna – från att ha dominerats av det medicinska fältet blev nu narkotikafrågorna istället aktuella för de rättsliga och sociala fälten. Sjukvården hade nog delvis också insett att de

² Redan 1912 hade den s.k. "internationella opiumkonventionen", undertecknad i Haag, trätt i kraft.

medicinska åtgärder som sattes in gentemot narkomaner inte botade dem.³ Sverige markerade helt klart att målet för landet var ”ett narkotikafritt samhälle”.⁴

1980 stramade man åt tyglarna gällande möjlighet till åtalsunderlåtelse, eftersom man insett att det var alltför svårt att komma åt detaljhandeln. Några år senare utvidgades regelverket med mer nischad lagstiftning – LVU och LVM. 1988 kriminaliserades så tillslut även det egna brukandet av narkotika. Detta kan ur en polisiär synvinkel te sig aningen tragikomiskt, då det till en början begicks misstaget att enbart införa böter som möjlig påföljd. Detta gjorde bekämpandet oerhört svårt för Polisen eftersom tvångsmedelsanvändning, såsom exempelvis kroppsbesiktning, kräver fängelse i straffskalan.

I början av 1990-talet genomgick Sverige en ekonomisk kris, som även bidrog till narkotikaproblemet intressant nog. I och med att de statliga finanserna försämrades minskade även kommun- och landstingsbudgetar, och mindre pengar kunde avsättas för missbruksvård. Den ekonomiska krisen innebar också att fler personer hamnade i socialt svåra situationer, de blev utblottade eller fick en redan dålig privatekonomi försämrad. Ett tungt narkotikamissbruk blev följden för alldeles för många.⁵

Strävan efter ”ett narkotikafritt samhälle” har på intet sätt avtagit, trots att uttalandet har sina rötter i 70-talets tidiga omsvängning från behandlingsinriktning till en mer straffrättsligt fokuserad politik.⁶ Idag ser narkotikabrottsligheten ut att öka, år 2010 ökade den med 10 % sett till året innan, vilket rent konkret innebär 7 630 fler brott. Totala antalet narkotikabrott var 87 900. Av dessa avsåg 51 800 (59 %) eget bruk, vilket innebär en ökning av det egna bruket med 8 % jämfört med 2009.⁷

³ Alkohol & narkotika nr 6, 2001, CAN, sid. 88f.

⁴ Jmf. Skr 1997/98:172

⁵ Jmf. resonemanget i ”Alkohol & narkotika nr 6, 2001, CAN”, där man spekulerar i att en ökning av antalet tunga narkotikamissbrukare i mätningar gjorda mellan 1992 och 1998 skulle ha en direkt koppling till 90-talets ekonomiska kris.

⁶ Jmf. resonemanget samt uttalanden i Prop 01/02:91

⁷ ”Anmälda brott – slutlig statistik för 2010” Brå, sid. 5 och 19

4 Narkotika i Sverige

Detta kapitel är tänkt som ett faktakapitel för de läsare som inte är bekanta med de olika narkotiska preparat som förekommer i Sverige.⁸ Förteckningen är på intet sätt heltäckande, utan syftet är att ta upp de i Sverige mest frekvent förekommande preparaten. Detta är viktigt sett till uppsatsens målgrupp, som omfattar såväl jurister som poliser. Vilka preparat som finns, vad de har för ruseffekter, hur utbrett användandet är och i vilka mängder de förekommer, är viktigt att känna till. Dels för att bättre förstå var gränsen går för ett ringa narkotikabrott kontra ett normalgradsbrott, framförallt då man jämför olika preparat och tecken på brukande. Dels för att bättre förstå motiveringarna gällande användande av tvångsmedel.

De vanligaste preparaten i Sverige idag är cannabis och amfetamin. De utgjorde år 2009 42 % resp. 27 % av beslagen av narkotika. Samtidigt ser bruket av heroin och morfin ut att minska.⁹ Cannabis har de senaste tio åren gått om de centralstimulerande drogerna och innehar nu en klar förstaplats.¹⁰

Kokain, heroin, kat samt GHB utmärker sig främst som ”storstadsdroger”, antalet lagföringar är störst i Stockholms, Västra Götalands respektive Skåne län. Kokain är störst i Stockholm, medan Skåne har en större andel av heroin och kat. Av det totala antalet lagföringar nationellt avseende GHB hade Västra Götaland 77 %.¹¹

Nya narkotiska preparat utvecklas hela tiden. Således är troligen uppräkningsen som görs här nedan inaktuell inom en kort tid.

4.1 Klassningen

Enligt definitionen i NSL 8§ är narkotika följande:

8 § Med narkotika förstås i denna lag läkemedel eller hälsofarliga varor med beroendeframkallande egenskaper eller euforiserande effekter eller varor som med lätthet kan omvandlas till varor med sådana egenskaper eller effekter och som

- 1. på sådan grund är föremål för kontroll enligt en internationell överenskommelse som Sverige har biträtt, eller*

⁸ Källan för detta kapitel är uteslutade ”Rapport 2007:1 – Narkotika, en grundläggande handledning för Polisen inklusive drogtecken och symptom” om inget annat anges. De gränsvärden som anges avseende ringa narkotikabrott i kapitlet kommer uteslutande från Åklagarmyndighetens RättsPM 2009:1.

⁹ Narkotikastatistik 2009, Brå, sid. 10

¹⁰ Jmf. statistiken i ”Narkotikastatistik 2009” Brå, sid. 19. Cannabis utgjorde år 2000 totalt 36% av narkotikabrotten gentemot 41 % för centralstimulantia.

¹¹ Narkotikastatistik 2009, Brå, sid. 25

- 2. av regeringen har förklarats vara att anse som narkotika enligt lagen.

Från narkotika måste man skilja dels dopingpreparat och andra ämnen, som t.ex. hälsofarliga varor.¹²

Narkotika kan kategoriseras på olika sätt. Den vanligaste i Sverige förekommande kategoriseringen utgår från de fysiska ruseffekterna som drogerna ger. Kategoriseringen är följande:

1. Centraldepressiva medel (alkohol, bensodiazepiner, GHB)
2. Inhalerade medel ("poppers", tändargas, bensin)
3. PCP (PCP och ketamin)
4. Cannabis (marijuana, hasch, cannabisextrakt)
5. Centralstimulerande medel (amfetamin, kokain, kat)
6. Hallucinogena medel(LSD, ecstasy, meskalin)
7. Opiater (opium, morfin, heroin, metadon)

Det ska också påpekas att narkotikamarknaden är i ständig förändring, bl.a. förekommer s.k. "designer drugs" i allt större omfattning. Designer drugs är droger som tagits fram på kemisk väg, som liknar de ämnen som finns uppräddade ovan, dock med en sådan kemisk konstruktion på molekylnivå att de inte alltid ryms inom det straffbara området.

4.2 Centraldepressiva medel

De centraldepressiva medlen karaktäriseras av att de hämmar de funktioner som styrs av det centrala nervsystemet. Sådana funktioner är bl.a. medvetna rörelser, men även andning och hjärtverksamhet. Alkohol tillhör den här kategorin, och är också den i särklass mest använda och missbrukade drogen. De andra drogerna i kategorin har i stort sett samma effekt som alkohol.

Värda att nämna utöver alkohol är framförallt bensodiazepinerna – en läkemedelstyp som introducerades i Sverige under 1960-talet och var tänkt att ersätta barbituraterna. Denna typ av läkemedel används främst mot sömnsvårigheter, ångest och oro. För att göra bensodiazepinerna mer lättigenkännliga för läsaren kan det nämnas att Rohypnol är ett av de varumärken som innehåller just bensodiazepiner. Att man använder ämnet har flera olika skäl. Man kan använda det till att "tända av" efter ett rus, eller så kan man lindra abstinenssymptomen. Bensodiazepiner kan även förstärka effekten av bl.a. opiat. Ett annat välkänt användningsområde är de personer som använder det för att uppnå lugn och känslökyla inför en situation där de ska begå brott. Värdetransportrån, mord, grov misshandel o.s.v.

¹² Lag (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel, samt Lag (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor

Intressant med just ”benso”, som det kallas i missbrukarkretsar, är att Högsta Domstolen i en dom uttalat att just Rohypnol är en farligare drog än övriga preparat inom kategorin bensodiazepiner. Enligt domstolen var det klart visat att ämnet användes systematiskt av brottslingar som begick grova stöld och våldsbrott, samtidigt som drogen använts för att droga andra än gärningsmännen själva – alltför ofta i samband med sexualbrott.¹³

GHB är den tredje drogen i kategorin centraldepressiva medel som förekommer i Sverige. GHB är, lätt uttryckt, från första början ett rengöringsmedel, varför man kan undra hur det kommer sig att ämnet överhuvudtaget började missbrukas. Det är också viktigt att betona att vid sidan av GHB finns två andra ämnen, GBL och BD (1,4 butandiol). Dessa ämnen omvandlas till GHB i kroppen vid intag. Värt att notera är en intressant juridisk parentes – GHB är narkotikaklassat sedan år 2000, medan GBL och BD är klassade som hälsofarliga varor sedan 2005.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende bensodiazepiner går vid c:a 150 tabletter. För Rohypnol är gränsen dock avsevärt lägre, c:a 15 tabletter.

4.3 Inhalerande medel

Ämnen inom den här kategorin är oftast väldigt lättillgängliga, varför också brukarna ofta är unga människor, som har svårare att få tag på annan narkotika eller alkohol. Det finns en mängd olika medel som kan inhaleras i ”drogningssyfte”, thinner, bensin, butangas, beredningar med amylnitrit (s.k. poppers) eller lösningsmedel. Gemensamt för ämnena i den här kategorin är att de inte är narkotikaklassade (poppers omfattas dock av läkemedelslagen), och således är ju också användandet svårare för polisen att beivra. Vid ett misstänkt missbruk av något inhalerande ämne får det således bli andra åtgärder som kommer på fråga än de som vanligtvis brukas i narkotikaärenden. Sådana åtgärder kan vara att man underrättar sociala myndigheter, eventuella beslut om LVM m.m. Värt att notera är att många av symptomen vid bruk av inhalerande medel är yrsel, förvrängd tids- och rumsuppfattning, aggressivitet o.s.v. Dessa symptom kan få till följd att en person tas in för tillnyktring enligt LOB¹⁴.

4.4 PCP och ketamin

PCP är en relativt okänd drog i Sverige, och är nog mer känd under namnet ”ängladamm” eller ”angel dust”. Drogen är rätt oberäknelig när det kommer

¹³ Mål nr B 2399-03

¹⁴ Enligt den polisiära jargongen, som ibland kan uppfattas som ett eget språk i sig, blir personer som är omhändertagna för att de är för berusade ”lobbade”, vilket syftar till förkortningen av det aktuella lagstödet, LOB (Lag (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m.m.).

till symptom. Förhöjt blodtryck, högre kroppstemperatur och en förvanskad verklighetsbild hör till de mer vanliga.

Ketamin är från början ett narkosmedel, som använts på både människor och djur. Det förekommer fortfarande på den legala marknaden, under namnet Ketalar. Ketamin är känt för att kunna orsaka hallucinationer eller drömlika tillstånd. Kombinerat med att den går att lösa upp i drinkar kan göra den till något av en partydrog, om än dock med väldigt liten spridning. I missbrukarkretsar brukar man tala om en effekt benämnd "the K-hole". Det är en "nära-döden-upplevelse", en typ av utomkroppslig känsla, som framkallas av att man tagit en för stor dos av medlet.

4.5 Centralstimulerande medel

Ämnen som tillhör den här kategorin gör det rakt motsatta som centraldepressiva gör – istället för att minska aktiviteten i det centrala nervsystemet ökar de den.

4.5.1 Amfetamin

Amfetamin har faktiskt funnits ända sedan 1887, och användes ursprungligen vid förkylningar och liknande, bl.a. för att motverka nästäppa. Olyckligtvis insåg man inte konsekvenserna av ett utbrett och överdrivet användande av substansen, istället användes amfetamin flitigt under andra världskriget, för att höja prestationsförmågan hos soldater i fält. Det minskade också sömn- och matbehovet, som ju som bekant är två bristvaror i krigstid. Amfetamin narkotikaklassades redan 1958 i Sverige, men utgör alltjämt en central drog i missbrukarsverige. Förr skedde intaget ofta genom tabletter, men det absolut dominerande intagnings sättet idag är genom injicering, då amfetamin löser sig i vatten.

Amfetamin kallas i missbrukskretsar bl.a. för "tjack", och vanliga effekter är minskat sömnbehov, förhöjd självkänsla och ökad uthållighet. Amfetamin kan injiceras eller sväljas (kallas att man "bombar"), alternativt faktiskt även snusas.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende amfetamin går vid c:a 5g.

4.5.2 Metamfetamin

Metamfetamin är väldigt närbesläktat amfetamin, såväl molekylärt som effektmässigt. Detta är dock en slagkraftigare variant av amfetamin, där ruset både är kraftigare och varar mycket längre, vilket också medför att vana amfetaminmissbrukare kan dö i överdoser av ämnet, trots att de fått i sig en liten dos. Ett väldigt potent medel som ökar på den svenska narkotikamarknaden, men där amfetamin än så länge förekommer i större omfattning.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende metamfetamin är för tillfället den samma som för amfetamin.

4.5.3 Kokain

Innedrogen, förortsdrogen, den drog som varenda svensk i vuxen ålder skulle kunna känna igen tack vare Hollywood. Alla vet att mannen eller kvinnan som böjer sig över spegeln på nattklubben och drar i sig vitt pulver med en hundradollarssedel använder just kokain.

Kokainet kommer ursprungligen från kokabusksens blad, som tuggats av sydamerikaner lång tid innan kokain blev känt som narkotika. De ansågs bl.a. lindra trötthet och hunger. När medlet väl framställdes från buskens blad i slutet på 1800-talet började det användas bl.a. som bedövningsmedel, men även inom livsmedelsindustrin. Vad många inte känner till är att Coca Cola innehöll extrakt av kokablåd fram till 1903.

Det vanligaste intagnings sättet idag är att man ”snortar” kokainet, d.v.s. drar in det genom näsan. Det är dock bra att känna till att kokain inte bara förekommer i pulverform, utan även i form av stenar eller klumpar (crack), som företrädesvis röks. Kokain kan även injiceras.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende kokain är runt 0,6g.

4.5.4 Kat

Kat missbrukas företrädesvis av män med ursprung från östra Afrika, Afrikas horn. Kat utvinns ur växter genom att man tuggar på skotten från växten ”Catha edulis”. Skotten tuggas och samlas till en stor klump i munnen som bearbetas, och saften som utvinns ur skotten sväljer man. Kat fungerar uppiggande, och kan utlösa eufori, men samtidigt kan det gå åt andra hållet, och brukaren kan bli aggressiv.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende kat är c:a 2kg.

4.6 Hallucinogener

Detta är ett samlingsnamn för droger som främst påverkar människans varseblivning. Framförallt förvrängs tid- och rumsuppfattningen samtidigt som man kan uppleva att man ser saker som inte finns. Ruset kan komma tillbaka vid ett senare tillfälle, utan att man för den skull intagit drogen på nytt. Detta fenomen kallas för flashback.

4.6.1 LSD

LSD drog in med buller och bång i samband med Flower-Power-rörelsen på 60-talet, varefter användandet avtog med fick en tillfällig peak igen under 90-talet, främst då kopplat till rave-fester. Detta är en mycket potent drog som kräver en oerhört liten mängd för att vara rusgivande – ofta räcker doser om 25 mikrogram och uppåt. LSD intas genom att man sväljer tabletter eller lägger små ”frimärken” som innehåller preparatet på tungan, varefter det tas upp i kroppen. Ruset kan ofta pågå i 11-12 timmar.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende LSD är c:a 3 tabletter.

4.6.2 Ecstasy

Detta är en syntetiskt framställd drog som har både hallucinogena och centralstimulerande effekter, vilket följaktligen gör den till något av en partydrog. Den påverkar främst utsöndringen av serotonin i kroppen, som är det ämnet som gör att vi kan känna lycka. Man blir pigg, glad, kärleksfull osv. Drogen intas genom att man sväljer tabletter. Självklart har ecstasy, liksom alla andra droger, en kraftigt negativ sida. Fenomenet brukar kallas för ”ecstasy hangover”, vilket innebär att man en tid efter intaget upplever en stark depressiv känsla som motvikt till den föregående lyckan. Många tar då en ny dos, som i sin tur ger upphov till en ännu värre depression när ruset avtagit, och sådär håller det på. I längden förstör man kroppens serotoninproduktion, vilket gör att individen lämnas utan möjlighet att känna lycka eller glädje. Av det skälet är drogen idag väldigt ovanlig i Sverige, även om den förekommer som partydrog vid enstaka tillfällen. Ecstasy är mycket vanligare på kontinenten.

Avseende farlighetsbedömning så ligger ecstasy och LSD på samma nivå.

4.6.3 2C-B, DOB, fenetylaminer, tryptaminer

Detta är exempel på droger som kommit under senare år. Det de har gemensamt är att de allt som oftast säljs via Internet, samt att de är syntetiskt framställda, d.v.s. s.k. ”designer drugs”. Dessa substanser har liknande ruseffekter som ecstasy, dock med varierande grad och längd av berusningen.

2C-B och DOB är båda exempel på fenetylaminer som har hunnit narkotikaklassas. Andra fenetylaminer som förekommer i Sverige återfinns 2C-1, 2C-T-2 osv. Namnen har egentligen ingen betydelse, det som är viktigt att känna till är att alla preparat i den här gruppen ännu inte hunnit narkotikaklassas. Det stora flertalet är dock klassade.

Tryptaminer är ett preparat som också kan anses vara hallucinant, men då mer i likhet med svampar eller LSD. Några av ämnena inom denna kategori är narkotikaklassade, medan andra har klassats som hälsofarliga varor.

”Designer drugs” är på det hela taget på frammarsch, delvis för att många av de inte hunnit narkotikaklassas, och dels för att de är så lättillgängliga tack vare Internet.

4.6.4 Psilocybin, psilocin, ”svampar”

Många vet att man inte ska äta flugsvamp, eftersom den är giftig för oss människor. Vad inte alla känner till däremot är att det ur många vilt växande svampar i Sverige kan utvinnas hallucinogena ämnen som man kan få sig ett rus av. Uttrycket ”magic mushrooms” känns om inte annat igen från filmernas värld. De verksamma ämnena man vill åt i svamparna är framförallt psilocybin och psilocin. Svamparna kan ätas som sådana, tillsammans med annan mat, eller också brygger man te på dem. Innan svampar narkotikaklassades 1999 såldes dessa portionsförpackade helt öppet via Internet, utan chans för myndigheter att ingripa. DOCK är det viktigt att poängtera att narkotikaklassningen enbart gäller svampar som är framodlade, alternativt har torkats.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende svampar går vid c:a 5g.

4.6.5 Meskalin

Ämnet kommer från en mexikansk kaktus, och effekterna liknar de vid LSD-intag. Förekomsten i Sverige är väldigt liten, men drogen är likväl narkotikaklassad.

4.7 Opiater

Opievallmo är en i stort sett vacker växt – tråkigt nog är det främsta användningsområdet utvinning av diverse droger som går under samlingsnamnet opiater. Blomman kommer ursprungligen från Asien, där den fortfarande odlas, i en del länder i väldigt stor skala. Ett gott exempel på detta är Afghanistan, alla har säkert åtminstone sett bilder eller film från tillfällena då afghanska poliser och militärer hugger ner stora fält av opievallmo. Till de vanligaste drogerna som kan framställas ur denna växt är opium, morfin och heroin. Även ”konstgjorda” opiater förekommer, och kallas då opioider.

4.7.1 Opium

Opium har använts i mer än 5 000 år, tack vare dess väldokumenterade effekter vad gäller smärtstillning samt förmåga att stoppa diarré. Det är även lugnande och fungerar bra som sömnmedel. Opiummissbruket idag är inte

särskilt utbrett i Sverige, och är främst ett problem bland invandrare av iransk härkomst. Opium intas genom rökning, men kan också sväljas. Substansen är mörkt brun men ändå glansig. Opium är narkotikaklassat.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende opium går vid c:a 0,15g.

4.7.2 Morfin

Morfin är en del av innehållet i opium. Omkring 10% av en enhet opium består av morfin. Morfin är starkt smärtstillande, och används även idag inom sjukvården. Dock är det även starkt beroendeframkallande. En av de mer kända missbrukarna anses ha varit Herman Göring. I och med att substansen finns att få tag på på laglig väg i Sverige, är det främst från sjukhus och apotek som missbrukare får tag på preparaten – dock inte på laglig väg, vilket bör framhållas.

Morfin kan antingen sväljas eller injiceras, vilket gjorde att missbruket sköt i höjden på 1850-talet då man uppfann injektionssprutan. Morfin förekommer framförallt som pulver och tabletter, men även i form av olika lösningar. Ämnet upptas oerhört snabbt i kroppen, från intag till första effekt går det sällan längre än någon minut. Ruset varar någon timme. Morfin är narkotikaklassat.

4.7.3 Heroin

En av de största problemdrogerna i Sverige, som orsakar oerhört lidande både för brukare och människor runtomkring dem. Heroin framställs genom att man raffinerar morfin man fått från opievallmon genom olika kemiska processer. Drogen har ofta beskrivits som en typ av snabbverkande morfin, som då det är mer fettlösligt också når det centrala nervsystemets receptorer lättare. Heroinet är en drog som är mycket starkt beroendeframkallande.

Det finns två typer av heroin, nämligen heroinbas och heroinhydroklorid. Dessa kan istället, för att göra det mer begripligt, översättas till brunt respektive vitt heroin. Det vita heroinet, heroinhydrokloriden, betraktas som finare, då det är vattenlösligt och därmed går att injicera utan större problem. Brunt heroin, heroinbas, är inte lika lätt att använda. Vissa föredrar att röka det, varifrån knarkslangsuttrycket ”jaga draken” eller ”chasing the dragon” kommer ifrån. Med det menas att missbrukaren jagar ångorna som uppstår vid förbränningen, för att kunna inhalera dem. Brunt heroin kan även injiceras, men måste då blandas upp med bl.a. citronsyra för att kunna lösas i vatten, vilket medför stora skador på blodkärlen man injicerar i. Citronsyra är frätande.

Heroinet effekter beskrivs som känslor av välbefinnande, eufori, kombinerat med långsamma reflexer och att man talar med en släpig röst. Man ser allmänt ”seg” ut, och andningen påverkas också. Den blir både långsammare och ytligare. Med brukandet följer också kraftiga

abstinensbesvär, som uttrycker sig både psykiskt och fysiskt. En heroinist måste få i sig drogen dagligen, annars blir tillvaron fullständigt outhärdlig. Därför är det väldigt vanligt att missbrukare av den här drogen ofta gör sig skyldiga till stöldbrottslighet, allt för att finansiera missbruket. Det ska påtalas att heroin är inte en drog man väljer att börja med för att det verkar häftigt – inga av effekterna är sådana som man ”vill åt”. Heroin betraktas även som en väldigt smutsig drog, och dess brukare återfinns allt som oftast längst ner i samhället, utblottade och utan någon fast tillvaro. Heroin missbrukar man för att man blivit beroende, och beroendet är hart när omöjligt att komma ifrån. Det räcker med att man testat ett par gånger, så är man allt som oftast fast.

Ruset inträder relativt snabbt, och varar i mellan 3-6 timmar.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende heroin (tillsammans med metadon) är den lägsta som finns i Sverige, 0,05g.

4.7.4 Metadon

Metadon är ett bra exempel på krigstida fiffighet. Det framställdes nämligen från början i Hitlertyskland under kriget, som en syntetisk ersättning till morfin, som då var en bristvara. Metadon har i stort samma effekter som morfin, med den skillnaden att ruset varar mycket längre, ända upp till 36 timmar vid regelbundna intag. Dagens användningsområden är främst smärtlindring åt cancerpatienter med svåra smärtor, eller som ”ersättningssubstans” för heroinister. Problemet med metadon på gatunivå är främst det faktum att det inte alltid intas som ordinerat, utan säljs vidare.

Det finns inget ”rus” vid metadonanvändning, i alla fall ingen distinkt kick. Missbruket existerar p.g.a. medlets smärtstillande och lugnande effekter. Metadon är narkotikaklassat.

4.7.5 Subutex

Subutex är också ett preparat som används vid behandling av heroinmissbrukare. Substansen heter egentligen buprenorfin, men varunamnet är subutex. Tabletten läggs under tungan där man låter den smälta. Fördelarna med subutex är framförallt att det är mindre beroendeframkallande än metadon. Ska normalt sett inte ge något rus, men vid felaktig (vilket i missbrukskretsar självklart ska tolkas som önskvärd användning) användning kan medlet ge liknande effekter som heroin och metadon. Detta genom att tabletterna krossas och därefter injiceras kombinerat med missbruk av andra substanser.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende subutex är 3 tabletter à 8mg.

4.7.6 Suboxone

För att få bukt med missbrukandet av subutex introducerades suboxone. Preparatet är sådant att ruseffekter vid injicering ska utebli, dock kvarstår problematiken vid andra intagningsätt. Tanken är att suboxone ska ersätta subutex på längre sikt.

4.8 Cannabis

Cannabis har väldigt länge varit en oerhört kontroversiell drog. Av väldigt många klassas den som en "soft drug", som till och med skulle vara mindre skadligt än alkohol, medan andra tyckare menar att det är en inkörsport till tyngre droger. Klart är i alla fall att drogen fått fäste bland många i Sverige, inte minst bland ungdomar, då den ofta är lättare att få tag i än alkohol. Mytbildningen kring cannabis är stor, varför det också är en så livligt debatterad drog. Att nyttja den ses inte per automatik som något fult hos många, på samma sätt som t.ex. heroin eller amfetamin. Klart ur en polisiär synvinkel sett är i alla fall att cannabis är den drogen som man gör flest beslag av, och det särskilt när det gäller innehav för eget bruk. Drogen utmärker sig även starkt i statistiken över positiva urin- och blodprov.

Oavsett vilket cannabis-preparat man använt sig av är synliga tecken på påverkan blodsprängda ögonvitor, försämrad tids- och rumsuppfattning,, svårigheter att fokusera uppmärksamheten samt (från filmens värld lätt igenkännliga) fnissighet och utbristande i omotiverade skrattattacker.

Gränsen mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden avseende cannabis går vid c:a 50g. De olika typerna av cannabis likställs med varandra, med undantag för s.k. cannabinol, cannabisextrakt, som bedöms något strängare.

4.8.1 Cannabis, marijuana

Består av torkade växtdelar från plantan Cannabis sativa. Cannabisplantan trivs bäst i subtropiskt klimat, men kan även odlas i Sverige. Den behöver dock hjälp på traven, bland annat väldigt mycket värme. Egenproduktionen i Sverige är enligt många bedömare inte så stor, majoriteten av den marijuanans som återfinns i Sverige kommer snarare från något av de stora producentländerna, exempelvis Marocko, Nederländerna, Afghanistan, Pakistan och Turkiet.

Plantan består av både han och honväxter, där honväxterna är de som intresserar missbrukarna i långt större skala. Detta för att de är grövre och producerar mer kåda (harts) som innehåller ämnet som framkallar ruset, THC. Marijuana har, som den populära drog den där, fått en uppsjö av smeknamn. De allra populäraste är "majja", "gräs", "att röka en spliff" o.s.v.

4.8.2 Hasch

Detta är det vanligaste cannabispreparatet som förekommer i Sverige. Man samlar upp kådan från växten och pressar denna till kakor eller bollar. Färgen kan variera, men är oftast brun, svart eller rödaktig. Det absolut vanligaste svenska haschet kommer från Marocko, där det produceras i stor skala. Liksom andra cannabispreparat är det vanligast att man röker haschet för att få in det i kroppen. Kallas många saker, som t.ex. ”brass”, ”braj”, ”röka” o.s.v.

4.8.3 Hascholja

Detta är en väldigt mörk sirapsliknande vätska som doftar väldigt starkt, och doften betecknas ofta som frän och obehaglig. Oljan framställs genom att man lägger t.ex. haschkakor i ett lösningsmedel, så att THC-substansen tillsammans med andra aktiva ämnen som man vill åt urlakas. Oljan droppas på en cigarett eller blandas upp med tobak, varefter det röks.

5 Polisens verktygslåda

Kapitlets rubrik kan te sig aningen malplacerad i en juridisk uppsats, men faktum är att de tvångsmedel och andra hjälpmedel som polisen har tillgång till på ett bra sätt faktiskt kan sammanfattas som en verktygslåda. Polisen, likt en hantverkare, frågar sig ofta: ”vad ska/kan jag göra i den här situationen, och vilket eller vilka verktyg ska jag använda mig av?” Rättegångsbalken och Polislagen innehåller ett antal olika sådana verktyg, som ofta kan ge polismannen bra mycket större befogenheter än vad allmänheten faktiskt kan tänka sig.

Beslag ingår inte som ett tvångsmedel i detta kapitel. Förvisso är det ett frekvent använt tvångsmedel vid narkotikabrott, men själva beslaget av narkotika faller utanför uppsatsens ramar. Det som är intressant är inte vad man gör med narkotikan man hittar, utan misstanken om narkotikabrott i sig som ingångsvärde med fler upptäckta brott som följd.

5.1 Historisk tillbakablick

De tvångsmedel vi har idag introducerades i samband med införandet av RB.

Tidigare föll både kroppsvisitation och kroppsbesiktning under det gemensamma namnet ”kroppsrensning”.¹⁵ Kroppsvisitationen idag har fått en bredare innebörd än den haft tidigare.¹⁶ Värt att notera gällande kroppsbesiktning är att definitionen har omarbetats sedan RBs tillkomst, genom att den getts en legaldefinition.¹⁷

Bestämmelserna om husrensning enligt RB har inte alltid varit belagda med krav på fängelsestraff, fram till 1964 stadgades istället ett krav på ”frihetsstraff”.¹⁸

De polisära ”motsvarigheterna” till RB:s tvångsmedel tillkom i och med införandet av Polislagen (1984:387). Innan PL:s tillkomst var den ordningspolisära tvångsmedelsanvändningen (att skilja från den tvångsmedelsanvändning som tillämpas i brottsutredande syfte enligt bestämmelserna i RB) bristfälligt reglerad. Ibland råde till och med en osäkerhet om vilka ingripanden polispersonal fick göra då man handlade utanför RB:s ramar.¹⁹

¹⁵ Lindberg, sid. 611

¹⁶ Ibid. Sid. 635

¹⁷ Ibid. Sid. 611

¹⁸ Fitger, sid 28:4a

¹⁹ Polislagen – en kommentar, sid. 18f.

5.2 Begreppet ”skälig misstanke”

För att tvångsmedel ska komma ifråga gentemot en person som är misstänkt för brott måste också brottsmisstanken ha nått upp till en viss nivå. I Sverige har vi tre olika nivåer, som är ”kan misstänkas”, ”skäligen misstänkt”, och ”på sannolika skäl misstänkt”. I RB och i dess förarbeten har man inte närmare preciserat vad som skiljer de olika graderna av misstankarna åt.²⁰

Begreppet ”kan misstänkas” är den lägsta graden av misstanke, och aktualiserar enbart tvångsmedlet ”kvarhållande för förhör”, varför det ur uppsatsens synvinkel är ointressant.

För att kunna använda sig av de flesta tvångsmedel i RB krävs istället att en person är ”skäligen misstänkt”, varför det ju ur polisiär synvinkel är önskvärt att få upp personen på denna misstankenivå. Var denna gräns går är idag oklart. I doktrin och olika utredningar har man diskuterat begreppet, dock utan att kunna fastställa en tydlig gräns. JO har t.o.m. uttalat att det är omöjligt att beskriva gränsen i generella termer. Därför har man definierat begreppet som att det allmänt sett brukar krävas att det finns konkreta omständigheter som pekar på att just den misstänkte har begått brottet. Utan ”konkreta omständigheter” har man således ingen skälig misstanke.²¹ Detta ger polispersonal en relativt stor frihet i arbetet, då det saknas tydliga regler och gränser. Man kan alltså registrera en person som skäligen misstänkt för ett brott, så länge man på ett logiskt sätt kan återge vilken eller vilka konkreta omständigheter som gör personen till skäligen misstänkt.

5.3 Straffskala

Hur man rubricerar ett brott är direkt avgörande för vilka tvångsmedel som får användas, eftersom svårhetsgraden på brottet styr ”verktygslådans” omfattning. Straffet för ringa narkotikabrott, som uppsatsen tar sikte på, är böter eller fängelse i högst sex månader. Alltså kan de tvångsmedel som kräver att fängelsestraff är föreskrivet tillämpas på denna typ av brott.²²

5.4 Kroppsvisitation enligt Rättegångsbalken

Reglerna härom återfinns i RB 28:11. Legaldefinitionen i paragrafens tredje stycke förklarar att man ”avser en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor och andra föremål som någon har med sig”. Att väskan eller det man bär med sig skulle vara låst eller stängd spelar ingen roll, öppnandet och undersökningen omfattas fortfarande av tvångsmedlet kroppsvisitation (så har inte alltid varit fallet, innan 1993

²⁰ Lindberg, sid. 42f.

²¹ Ibid. Sid. 43f

²² Ibid. Sid 136f.

betraktades undersökning av stängda väskor och liknande som husrannsakan).²³

Tvångsmedlet innehåller såväl undersökning av en person som egendom denne bär med sig, varför det är såväl personellt som reellt.

Kroppsvsitation är ett av de mest grundläggande tvångsmedlen när det gäller att uppdaga narkotikabrott gällande innehav för eget bruk. Mängderna som en ”konsument” bär på sig är allt som oftast väldigt, väldigt små, och bärs därtill ofta dolt, i hemliga fickor, inuti strumporna, innanför underkläderna o.s.v. Endast fantasin sätter gränserna och den är livlig. Det är även vanligt förekommande att narkotikan som är avsedd för eget bruk förvaras i olika kroppsöppningar och andra håligheter (se 5.5, kroppsbesiktning). Det är viktigt att vara klar över vilket syfte man gör visitationen i. Ingreppet ska vara så litet som möjligt.²⁴ Visiterar man med syfte att hitta narkotika måste visitationen vara väldigt grundlig och innefatta även t.ex. underkläder. Om brottet man misstänker istället är stöld av en bok, räcker det med att jag visiterar de områden där en bok av vissa mått kan tänkas gömmas.

28:11 1st: Om det finns anledning att anta att ett brott har begåtts på vilket fängelse kan följa, får kroppsvisitation göras på den som skäligen kan misstänkas för brottet för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken.

Det här stycket avser den som är minst skäligen misstänkt för brottet, samt att det är fråga om ett fängelsebrott. Narkotikabrott – eget bruk har fängelse i straffskalan (dock är det en intressant historisk notering att det från början INTE fanns fängelse i straffskalan, och således kunde man inte använda sig av rättegångsbalkens tvångsmedel vid misstanke om eget bruk).

Paragrafen har även ett andra stycke, som lyder:

Annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får kroppsvisiteras, om det finns synnerlig anledning att anta att det därigenom kommer att anträffas föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller att det annars är av betydelse för utredningen om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken.

Noterbart här är att kravet på fängelse i straffskalan har slopats rent lagtekniskt, emellertid torde det kunna läsas in i paragrafen enligt flera instanser.²⁵

²³ Fitger sid. 28:22C f.

²⁴ Jmf. här den väldigt kortfattade kommentaren om användandet av proportionalitetsprincipen i Lindberg, sid. 643. Polislagens 8§ torde även spela in här, vilket författaren till synes inte valt att kommentera.

²⁵ Jmf. departementschefens uttalande i Prop 93/94:24 s. 80

Tredje stycket lyder:

Med kroppsvisitation avses en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig.

Till det som redan sagts om detta stycke i inledningen till kapitel 5.4 kan tilläggas att definitionen av ”vad någon har med sig” är väldigt generös. Allt som en person kan bära med sig omfattas, såväl resväskor som barnvagnar. Föremålets storlek och utseende spelar ingen roll, liksom det inte görs någon åtskillnad på öppna, stängda eller låsta saker. Dock omfattas inte fordon man färdas i av bestämmelsen, och dessa får då istället undersökas med stöd i bestämmelserna om husrannsakan. Gränsen går enligt Lagrådet vid sådant som en person inte kan få med sig av egen kraft.²⁶ Föremål som undersöks måste kunna kopplas till den person som utsätts för tvångsmedlet. Man säger att personen ska ha egendomen ”under sin fysiska kontroll”. För att kunna dra en praktisk gräns kan man säga att en jacka man hängt av sig på sin stol omfattas av reglerna om kroppsvisitation, men om samma jacka hängt in i en restaurangs garderob krävs beslut om husrannsakan. En väska man enbart ställt ifrån sig på golvet omfattas, men ligger den istället i ett flygplans lastutrymme som den misstänkte flyger med krävs en husrannsakan.²⁷

5.5 Kroppsbesiktning enligt Rättegångsbalken

28:12. Den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa, får kroppsbesiktigas för ändamål som anges i 11 § eller enligt bestämmelserna i 12 a §. I den omfattning och för det ändamål som anges i 12 b § får också en annan person kroppsbesiktigas.

Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada.

Den som skall kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar.

Precis som vid kroppsvisitation förutsätts dels att personen som utsätts för tvångsåtgärden är skäligen misstänkt för brottet, samt att det är frågan om ett fängelsebrott. Reglerna om kroppsvisitation medger en rätt att även visitera folk som inte är skäligen misstänkta – så är inte fallet med

²⁶ Lindberg sid. 641

²⁷ Jmf. Resonemanget i Lindberg, sid. 642.

kroppsbesiktning (om man bortser från undantaget om tagande av salivprov i RB 28:12b).

Viktigt att komma ihåg vid det här tvångsmedlet är att det kan te sig som väldigt integritetskränkande – vilket det ju också är. Långt ifrån alla gärningsmän är samarbetsvilliga vid sådana här åtgärder. Det är en sak att få sina fickor ut och invända, sina väskor genomsökta etc., men att få sin kropp undersökt mot sin vilja är ett i många fall långt värre ingrepp. Framförallt två polisiära aspekter är viktiga här; dels har man rätt att använda våld för att genomföra en sådan här åtgärd enligt bestämmelserna i PL 10§, och dels så ska man självklart alltid beakta de principer om hänsyn, behov och proportionalitet som återfinns i PL 8§.²⁸

Kroppsbesiktningen i sig omfattar ett brett spektrum av åtgärder, av vilka långt ifrån alla får utföras av polismän. Exempel på åtgärder som kan komma ifråga är okulär undersökning av huden, urinprov, blodprov, avföringsprov, dokumentation av synliga skador, undersökning av hårbotten samt, vilket är relativt vanligt i narkotikaärenden, undersökning av kroppsöppningar såsom anus och munhåla. Även att belysa en persons ögon för att bl.a. testa pupillernas reaktion i ljus är att betrakta som en kroppsbesiktning. Vad gäller polismans rätt att utföra kroppsbesiktning har man sagt att det är ok, så länge åtgärden inte blir så påträngande att det är att betrakta som ett ofredande. En väldigt lågt satt gräns således, varför det också väldigt sällan är polispersonal som genomför undersökningarna.²⁹

Ur narkotika-synpunkt är kroppsbesiktning ett tämligen välanvänt tvångsmedel, då mängderna man letar efter ofta är små och därigenom kan gömmas på alla möjliga tänkbara och otänkbara ställen. Det ofta höga priset på narkotika, samt missbrukarens beroende av drogen, motiverar även honom/henne att gömma drogerna väl, så att man inte blir av med dem vid en eventuell konfrontation med polis. Dessutom är kroppsbesiktning i form av urinprov eller blodprov det sätt Polisen använder sig av för att påvisa brukande av narkotika. Ögonundersökning är en typ av kroppsbesiktning som ofta används av polispersonal för att komma upp till skäligen misstanke avseende eget bruk av narkotika. Då tittar man bl.a. på en persons pupiller, deras storlek och hur de beter sig vid olika typer av belysning m.m.

Urinprov är det tvångsmedel som står närmast till hands då ett kriminaliserat intag av narkotika (bruk) ska påvisas. Det går till på så sätt att man, efter att beslut från behörig fu-ledare inhämtats, avlämnas av den misstänkte i en plastburk, företrädesvis inne på polisstationen (även om det inte föreligger några formella hinder att genomföra kroppsbesiktningen på andra ställen). Personen som lämnar urinprovet är under konstant bevakning, för att denne inte ska kunna fuska med provet (ex. försöka blanda vatten eller andra substanser i det). Det är i de flesta fall en polisman som sköter övervakningen av provtagandet. Efter att provet lämnats förs urinen med en

²⁸ Lindberg, sid 620, formulerar det som att tvång kan användas vid vägran.

²⁹ Fitger sid. 28:26

pipett över till två stycken provrör, som sedan skickas till SKL, statens kriminaltekniska laboratorium, för analys. I vissa fall kan/vill inte en person lämna ett urinprov, varför man då istället tar till ett blodprov, som tas av läkare. Värt att notera är att det, för att man ska kunna genomföra en kroppsbesiktning, är helt i sin ordning att polisman använder sig av våld, jmf. Polislagens 10§ 4p. Blodprov är också det som används för att påvisa påverkan av droger då man framfört fordon, s.k. drograttfylleri.

5.6 Husrannsakan enligt Rättegångsbalken

28:1 Om det finns anledning att anta att ett brott har begåtts på vilket fängelse kan följa, får husrannsakan företas i hus, rum eller slutet förvaringsställe för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken.

Hos annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet får husrannsakan dock företas bara om brottet har begåtts hos honom eller henne eller om den misstänkte har gripits där eller om det annars finns synnerlig anledning att det vid rannsakingen ska anträffas föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller att annan utredning om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken kan vinnas.

För husrannsakan hos den misstänkte får inte i något fall åberopas hans eller hennes samtycke, om inte den misstänkte själv har begärt att åtgärden ska vidtas.

1§ tar upp det som kallas för reell husrannsakan, där man eftersöker föremål. Således omfattas inte eftersökta personer av bestämmelsen (se 2§). Liksom för reglerna om kroppsvisitation i 28:11 finns här i andra stycket en möjlighet att göra husrannsakan även hos den som inte är skäligen misstänkt. Denna möjlighet är dock något snävare än den vi återfinner i 28:11 2st, då vi här enbart kan göra det hos den som brottet har begåtts hos eller den misstänkte har gripits där.

Liksom för kroppsvisitation anges det i 2st. inget explicit krav på fängelsestraff för brottet. Liksom för kroppsvisitation torde detta dock kunna inläsas i paragrafen.

Viktigt avseende husrannsakan är att beakta proportionalitetsprincipen. Man går inte hem till en person och bryter upp golvlister och skruvar isär dörrhandtag om man letar efter en stulen cykel, eftersom en sådan rimligtvis inte kan gömmas på något sådant ställe. Avser husrannsakan däremot

narkotika, bör husrannsakingen vara grundlig, eftersom även en större mängd preparat kan gömmas på väldigt liten yta.

5.7 Kroppsvisitation enligt Polislagen

Många tror felaktigt att alla de tvångsmedel som ordningsmakten idag kan använda sig av i det dagliga polisiära arbetet återfinns i rättegångsbalken. Så är inte fallet. Rättegångsbalkens regler används då man har anledning att anta ett brott, d.v.s. syftet med tvångsmedelsanvändningen ska vara brottsutredande. Men långt ifrån alla åtgärder som poliser vidtar är av brottsutredande karaktär, och därför behövs kompletterande lagstöd. Om man t.ex. vill visitera en person som gripits misstänkt för bedrägeri – hur motiverar man det ur ett brottsutredande perspektiv? Det gör man naturligtvis inte, och just därför finns också bestämmelserna i polislagens 19§. Kroppsvisitation enligt polislagen kallas bland många praktiker även för skyddsvisitation.

19§ En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

- 1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller
- 2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

Så lyder första stycket i denna i poliskretsar oerhört flitigt använda paragraf. Paragrafen utgår ifrån legaldefinitionen i RB 28:11 angående kroppsvisitation, där man ”avser en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor och andra föremål som någon har med sig”. Det är således ingen skillnad gentemot bestämmelserna i RB om VAD man får undersöka, utan det som skiljer är syftet med undersökningen. 1st i PL 19 används då man frihetsberövat någon och ska förflytta personen någonstans. En visitation enligt PL 19 kan alltså aldrig göras för att utreda brott eller upptäcka brott, utan existerar enbart som ett arbetsredskap för att göra polisens arbetsmiljö tryggare. Låt sedan vara att många brott upptäcks vid PL 19-visitationer, som t.ex. vapenbrott, förberedelse till skadegörelse och självklart även narkotikabrott.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter

- 1. vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken, eller
- 2. föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom, om det finns särskild anledning anta att den som avses med åtgärden bär ett sådant föremål med sig

och det med hänsyn till omständigheterna kan antas att föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

Detta är paragrafens andra stycke, och har tillkommit för att polisen i sitt dagliga arbete ska kunna visitera personer i förebyggande syfte. Ett bra exempel kan vara då man känner till i förväg att två gäng har planerat att träffas för att göra upp, och man i området påträffar personer som tillhör endera gänget. Ingen brottsmisstanke finns ju än, men personerna kan med stöd av ovan paragraf ändå visiteras och det de bär på sig i form av föremål som kan antas är till för att skada andra kan tas i beslag.

Andra punkten ger polisen rätt att t.ex. visitera personer som uppehåller sig i en miljö där man vet att det klottras en hel del, och de är där nattetid utan att ha någon bra förklaring, samtidigt som det finns färskt klotter på väggarna.

5.8 Vem beslutar?

Beslut om kroppsvisitation enligt polislagens regler fattas av enskild polisman. Enda undantaget torde vara då visitationerna genomförs i större skala, ex. i samband med fotbollsmatcher. Då bör den som beslutar vara en polisman i befälsställning.³⁰

Fullt så enkelt är det inte då vi kommer till reglerna i rättegångsbalken. Den som beslutar om tvångsmedel enligt rättegångsbalkens regler är alltid rätten eller förundersökningsledaren. I svensk rätt finns två typer av förundersökningsledare, nämligen polisiära fu-ledare samt åklagare. Vem som leder förundersökningen i vilket skede regleras i RB 23:3 samt FAP 403-5. Som huvudregel gäller att alla andra brott förutom de som inte är av enkel beskaffenhet och där man har en skäligen misstänkt ska ledas av polis. De narkotikaärenden som den här uppsatsen berör har således uteslutande polisiära förundersökningsledare.

Vem är då polisiär förundersökningsledare? I grund och botten är det förstås den person som är polis och genomgått en utbildning för att bli förundersökningsledare och därefter fått ett sådant uppdrag. Dock ska påpekas att landets 21 polismyndigheter löst fråga på väldigt varierande sätt. I Stockholms län är t.ex. alla yttre befäl (polismän som är i befälsställning i sitt turlag och jobbar i yttre, uniformerad, tjänst) fu-ledarberöriga, vilket medför att de kan fatta beslut om tvångsmedel direkt på plats i behörig ordning. I andra län har man löst det på många andra sätt, i vissa län sitter de behöriga fu-ledarna på polisstationen, i andra län är polisman själv behörig fu-ledare i vissa, enklare, fall.

Självklart ska också nämnas att även polisman själv kan fatta beslut om tvångsmedel enligt RB. Detta kallas för beslut som är gjorda i ”fara i

³⁰ Polislagen – en kommentar, sid. 143

dröjsmål”. Begreppet har ingen legaldefinition, men ska enligt doktrin vara möjligt att utnyttja då ”syftet med åtgärden annars går förlorat”.³¹

Beslut om tvångsmedel är i Sverige relativt ”lätta” att fatta. Med det menas inte att rättsäkerheten eller personers integritet är hotad, utan att beslutsgången är jämförelsevis okomplicerad. Från filmens värld känner vi igen polispersonal som stormar in i personers hem eller visiterar deras kläder, och det som allt som oftast följer med är ett papper med en massa stämplor och underskrifter där en domstol eller annat högre väsen efter många om och men beslutat om en husrannsakan eller kroppsvisitation. Många personer i Sverige tror felaktigt att polispersonal, då de använder sig av tvångsmedel, måste visa upp någon form av myndighetsbeslut i pappersform. Så är inte fallet. Beslutet som sådant har inget skriftlighetskrav, och kan i väldigt många fall fattas av polisman själv.³² Detta är också väldigt vanligt i samband med misstanke om narkotikabrott – eget bruk. Om t.ex. en kroppsvisitation inte företas snabbt finns en uppenbar risk att den misstänkte gör sig av med narkotika som han/hon har på sig (kallas även att man ”droppar” något). På samma sätt kan det vid vissa ingripanden vara aktuellt med en snabb husrannsakan, så att den misstänkte eller hans kumpaner inte hinner till platsen före polispersonal och därigenom gör sig av med bevismaterial. Man måste ha i åtanke att narkotikabrott – eget bruk i sig sällan ger skäl att gripa någon i enlighet med bestämmelserna i 24 kap. RB³³ (låt vara att många frihetsberövas på andra grunder, t.ex. LOB eller medtas för kroppsbesiktning).

³¹ Lagstödets återfinns beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning i RB 28:13

³² Dock bör det påpekas att det självklart existerar ett dokumentationskrav för tvångsmedel när man i efterhand redogör för vad man gjort och på vilka grunder och vem som beslutat vad.

³³ Enda gången någon kan GRIPAS såsom misstänkt för eget bruk av narkotika är då personen är oidentifierad eller saknar hemvist i riket (RB 24:2 1 och 2p)

6 Narkotikalagstiftningen

6.1 Narkotikastrafflagen och gränsdragningsproblematiken

Narkotikastrafflagens 1§ ser ut på följande sätt:

1 § *Den som olovligen*

- 1. överlåter narkotika,
- 2. framställer narkotika som är avsedd för missbruk,
- 3. förvärvar narkotika i överlåtelssyfte,
- 4. anskaffar, bearbetar, förpackar, transporterar, förvarar eller tar annan sådan befattning med narkotika som inte är avsedd för eget bruk,
- 5. bjuder ut narkotika till försäljning, förvarar eller befordrar vederlag för narkotika, förmedlar kontakter mellan säljare och köpare eller företar någon annan sådan åtgärd, om förfarandet är ägnat att främja narkotikahandel, eller
- 6. **innehar, brukar** eller tar annan befattning med narkotika

döms, om gärningen sker uppsåtligen, för narkotikabrott till fängelse i högst tre år.

Vidare återfinner man ringa narkotikabrott i 2§:

2 § *Är brott som avses i 1 § första stycket med hänsyn till arten och mängden narkotika samt övriga omständigheter att anse som ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Lag (2000:1228).*

Lagstiftningen är i grunden enkel. Det finns substanser du inte får inneha eller bruka, och gör du det är det mängden och omständigheterna som avgör hur klandervärdt det är, (eget brukande av narkotika ses emellertid alltid som ringa brott).

Det som dock gör det hela mer komplicerat är huvudsakligen två skäl. Det första är det som redan nämnt i uppsatsens fjärde kapitel, som listar de vanligaste preparaten på den svenska narkotikamarknaden. Det finns väldigt många olika droger, och deras ”farlighet”, tillgång och pris varierar något oerhört. Det andra är det faktum att svenska domstolar ännu inte kunnat enas om någon enhetlig praxis avseende vilka mängder som ska ge vilket straff.

Åklagarmyndigheten har gett ut ett RättsPM³⁴ där man inhämtat information om de många preparat som finns på marknaden. Dokumentet är tänkt att tjäna som vägledning för åklagare vid bedömningen av narkotikabrott, men innehåller även rekommendationer avseende straffvärdet sett ifrån rena mängdresonemang. För att ge läsaren lite perspektiv kan det nämnas att ett innehav av 0,05gram heroin är att klassa som ett narkotikabrott av normalgraden, och har du mer än 25gram är brottet att betrakta som grovt. Motsvarande mängder för Kat är 2 resp. 200kg.

6.2 Rättsfall och svårigheten med mängdresonemang

Det finns en uppsjö av rättsfall inom området narkotika. Ett av skälen torde vara det att varje preparat måste bedömas för sig. En vägledande dom från HD avseende cannabis är således inte värd något då preparatet växlar till heroin, i vart fall inte då det handlar om rena mängdresonemang. Samtidigt är straffvärdet inte enbart beroende av mängden i sig, utan även andra omständigheter tillkommer, varför man inte kan stirra sig blind på enbart mängden då man läser rättsfallen. Några exempel:

I ett fall dömdes en person för innehav av 47,1gram råopium till fängelse i 10 månader, narkotikabrott av normalgraden.³⁵ Detta att jämföra med ett annat fall då 0,9gram opium gav 3 månaders fängelse.³⁶ En annan drog från opiatfamiljen, subutex, där personen innehaft totalt 8 missbrukardoser, (motsvarande 16mg buprenorfin) bedömdes innehavet som ringa.³⁷ Detta att jämföra med tabellvärden från åklagarmyndighetens rättsPM³⁸, där ringa brott avseende opium anses vara under 0,15g, heroin under 0,05g, samt buprenorfin vid 24mg.

Ett amfetamininnehav på 8,97g ansågs i ett fall utgöra ringa brott.³⁹ Innehav av 30g ansågs ligga på nivå för normalgradsbrott.⁴⁰ Av ovan nämnda rättsPM framgår att gränserna idag anses vara under 5g för ringa brott, och mellan 5-250g för normalgradsbrott.

Det är alltså i narkotikasammanhang omöjligt att enbart se till mängden då man avgör inte bara straffvärdet, utan även graden av brott. Eget bruk och innehav för eget bruk ses systematiskt som ringa brott, således är det i mångt och mycket det ringa brottet som skulle försvinna vid en legalisering. Polispersonal skulle alltså behöva vara skickliga när det gäller bedömningen av vad som är och inte är ett innehav för eget bruk vid en eventuell legalisering, då det är någonstans där som gränsen skulle gå. Det skulle

³⁴ RättsPM 2009:1, Åklagarmyndigheten.

³⁵ NJA 1994 s. 374

³⁶ NJA 2001 s. 570

³⁷ RH 2008:49

³⁸ RättsPM 2009:1

³⁹ RH 1996:29

⁴⁰ NJA 1997 s 522

alltså i och med en legalisering krävas mycket tydligare gränser och riktlinjer för vad som är, och inte är, eget bruk.

6.3 Statistik

Narkotikabrotten har haft en stadig uppgång i statistiken det senaste årtiondet. Från 2001 till 2010 ökade antalet narkotikabrott från att omfatta 3% av totalt anmäld brottslighet till 6%. Detta under en period då antalet anmälda brott ökat, inte för varje år, men sett över det stora hela.⁴¹

Detta kan bero på en mängd olika faktorer. Narkotikabrott – eget bruk är strikt sett ett brott som enbart uppdragas genom polisens arbete.⁴² Ingen (låt vara att det säkerligen finns något enstaka undantag från detta i vår besynnerliga värld) går självmant in på en polistation och anmäler att man har använt narkotika. Således kan resultatet tolkas som ett resultat av att polisens insatser gentemot narkotika ökat. Om mindre polisiära resurser läggs på att uppdaga brottet, kommer statistiken att sjunka. Å andra sidan kan det också vara så att brukandet faktiskt har ökat. Det ska poängteras att det inte enbart är narkotikagrupper inom Polisen som arbetar med narkotika. Alla poliser som jobbar i yttre uniformerad tjänst mer än någon månad springer på människor som brukar eller innehar narkotika.

För personer över 21 år som misstänktes för brott under 2010 var just narkotikabrott den vanligaste typen av brott, tillsammans med trafikbrott.⁴³ År 2010 registrerades totalt 26 800 personer som misstänkta för narkotikabrott, vilket är en ökning med 1550 personer (6 %). Antalet personer misstänkta för narkotikabrott har mer än fördubblats sedan år 2001.⁴⁴ Anmärkningsvärt är att ungdomar (15-20 år) utgjorde en väldigt stor andel av det totala antalet misstänkta personer gällande eget bruk av narkotika (över 20%).⁴⁵

6.4 Något om straffvärde

Eget bruk är alltid att se som ringa narkotikabrott, och straffet för brottet är på samma nivå som för snatteri, d.v.s. böter eller fängelse i högst sex månader. Det vanligaste är inte fängelsestraff, utan att domarna stannar på dagsböter och/eller villkorlig dom.

I princip kan man säga att det finns mallar hos Sveriges domstolar för vilken typ av narkotika och vilken mängd som ger si och så många dagsböter. Det finns dock ingen enhetlig praxis på området, vilket RÅ påpekat flera gånger.

⁴¹ Anmälda brott – slutlig statistik för 2010” Brå, sid. 6

⁴² Jmf resonemanget i ” Anmälda brott – slutlig statistik för 2010” Brå, sid. 19

⁴³ ”Personer misstänkta för brott – slutlig statistik för 2010” sid. 2

⁴⁴ Ibid. Sid. 12

⁴⁵ Ibid. Sid. 16

RÅ har även drivit flertalet mål med avsikten att få det prövat om en ny farlighetsbedömning skulle höja straffvärdet, d.v.s. en differentiering av straffen för olika preparat. En oenig HD har lämnat RÅ:s yrkanden utan bifall.⁴⁶

Under 2011 kom totalt fyra domar från Högsta Domstolen, där man kraftigt kan ha förändrat den praxis som föreligger gällande narkotika och straffvärde. I domarna har man uttalat att det är av vikt att samtliga omständigheter i fallet vägs in vid bedömningen av straffvärdet, och att det inte bara ska vara mängden och typen av narkotika som ska få styra. Som ett resultat av detta sänktes straffen kännbart för flera dömda personer, i ett fall från 14 års fängelse i Hovrätten till 4 år i Högsta Domstolen.⁴⁷

⁴⁶ HD, mål nr B 3825-04 och 3826-04

⁴⁷ Se bland annat HD:s mål B 2613-11, B 5412-10 samt B 2944-11

7 Legaliseringsdebatten

7.1 I Sverige

Narkotikapolitik torde kunna delas in i tre olika kategorier – totalförbud, nedkriminalisering och legalisering.⁴⁸ I Sverige tillämpar vi ett totalförbud. Gällande ramarna för det här kapitlet bortser jag från de medicinska aspekterna, och framhäver enbart de argument som finns för respektive emot ur ett samhällsmässigt och juridiskt perspektiv.

Debatten om legalisering går sedan en tid på högre varv än vanligt i Sverige, inte minst sedan Kofi Annan och många andra inflytelserika personer i en FN-rapport kommit fram till att bruket av narkotika bör legaliseras.⁴⁹ Huvuddragen i rapporten är att ”kriget mot narkotikan” som inleddes för över 50 år sedan har misslyckats. Kriminaliseringen har inte fungerat, miljontals människor sitter inlåsta i fängelser samtidigt som distributionen och försäljningen, eller användandet för den delen, inte slagits ut eller minskat. Snarare tvärtom. Rapporten pekar bland annat på faktumet att narkotikamissbruket i USA mellan åren 1998 och 2008 gått upp med 34,5% avseende opiater och 27% avseende kokain.

I rapporten menar författarna att det måste bli ett slut på kriminaliseringen och stigmatiseringen av de personer som använder droger utan att skada andra. Samtidigt uppmanar man regeringar att åtminstone testa effekterna av en legalisering av exempelvis cannabis, samtidigt som kampanjer i stil med ”säg nej till droger” och liknande ska slopas och ersättas av andra utbildningsmetoder. Man pekar även på det faktum att ”kriget” kostat ofantliga summor för skattebetalare, till synes helt utan nytta. Kort och gott går rapporten ut på att uppmana länder att ta avstånd från en kriminalisering, och istället rikta in sig på utökad behandling och vård. Drogmissbrukarna är patienter och inte brottslingar, är budskapet.

Motståndarna å sin sida hävdar att en legalisering skulle öka antalet missbrukare, vilket i sin tur skulle öka kostnaderna för samhället. Rapporten talar om ”no significant increase in drug users”, vilket kan tolkas som att antalet missbrukare ändå skulle öka, om än inte lavinartat. Man menar också på att alla de som någon gång sett baksidan av ett drogmissbruk, med sönderslagen familjetillvaro och för tidig (ofta kombinerat med ond och bråd) död i sig talar för att man fortsatt måste engagera sig i kampen mot droger. ”Släpper man nu och hävdar att kriget förlorats erkänner man ju att de med onda avsikter vunnit”. Det pekas också på att rusmedel överlag ökar risken för andra brott. Som exempel nämner man den lagliga drogen alkohol, som är vanligt förekommande vid våldsbrott.

⁴⁸ Jmf. resonemanget i artikeln ”Bruk av narkotika ett riskbeteende bland andra” i ”Apropå 5/2001” Brå.

⁴⁹ Rapporten återfinns i sin helhet på <http://www.globalcommissionondrugs.org/Report>

En annan intressant synpunkt är den ekonomiska. En akademisk studie visar på att det inte vore ekonomiskt hållbart att legalisera cannabis, staten skulle göra en förlust. Slutsatsen grundar sig inte enbart på kostnaden för vård av missbrukare, utan även bortfallet av arbetskraft p.g.a. missbruk.

Beräkningarna, som gjordes 1997, visade på att förlusten sett till bortfall av arbetskraft, skulle ha varit över 1,3 miljarder kronor (över 1,5 miljarder i dagens penningvärde). Författaren pekar på att möjligheten för staten att beskatta cannabis inte har samma förutsättningar som för alkohol och tobak, eftersom det redan finns ett etablerat illegalt nätverk som är beredda att förse brukare till ett visst pris. Således måste beskattningen ske så att priset på drogerna understiger det pris som erbjuds av de illegala alternativen. Studien grundar sig inte enbart på antaganden och statistiska modeller, utan förankras genom att författaren jämfört sina teorier med fakta från Holland, där eget bruk av cannabis i viss mån är tillåtet, om än inte legaliserat.⁵⁰

7.2 Utomlands

Debatten kring en legalisering är minst sagt livlig i många delar av världen. I Sveriges närområde utmärker sig framförallt Holland och Belgien. I Holland är eget bruk av narkotika kriminaliserat, men man har valt att inte låta rättsväsendet ingripa då intaget sker under någon form av kontroll eller i mindre omfattning. Som exempel kan nämnas de många ”coffee-shops” som finns i många städer, där exempelvis turister kan bruka cannabis fritt. Holland har alltså de facto legaliserat, om än inte formellt, en del av det egna bruket.

Portugal är ett annat bra exempel. Där avkriminaliserades det egna bruket 2001. Eftersom man var först ut med detta inom EU har också noggranna studier vidtagits för att följa utvecklingen. Det man kunnat konstatera är att ett skifte från kriminalisering till behandling och vård inte ökat antalet missbrukare på något markant sätt. Det man framförallt pekar på är faktumet att missbruket av heroin, som ses som den överlägset farligaste drogen, minskat markant.

I Kalifornien introducerades den sedermera nedröstade Proposition 19. Det var ett politiskt förslag som i princip gick ut på att odling och framställning av marijuana och cannabis strikt för eget bruk och inom vissa reglerade gränser avseende mängd och omfattning, skulle vara tillåtet. 54% av de som röstade sade nej till förslaget, som således inte genomfördes.

Överlag globalt sett går vi mot en mer liberal narkotikapolitik, där man ändå skiljer ”hard drugs” och ”soft drugs” åt.

⁵⁰ För utförligare resonemang, se Mattson, sid. 12-69.

8 Den praktiska aspekten

I det här kapitlet presenteras resultatet av de intervjuer jag gjort med polispersonal, samtidigt som jag presenterar de brott som kan anses ha ett nära samband med just eget bruk av narkotika och som ofta rapporteras i samma anmälningar.

8.1 Brott som har samband med narkotika – ett exempel

Krogsektionen i Sthlms läns polismyndighet för statistik över sina ingripanden för att se hur väl de ”presterar” och för att exempelvis bedöma vilken träffprocent de har när de tar in folk för kroppsbesiktning. Dessutom visar statistiken vilka andra brott de lagför personer för. Enheten arbetar, som namnet antyder, i krogmiljö mot just droger som huvudfokus. Statistiken är inte officiell, utan tjänar som en måttstock för enheten internt.

Personalen på krogsektionen arbetar oftast civilt, och som namnet antyder i krogmiljö. Av naturliga skäl är det väldigt ofta just ringa narkotikabrott som upptäcks av enheten, samt de brott som har en koppling till narkotika.

År 2009 gjorde man totalt 753 ingripanden, och frihetsberövade totalt 691 personer. Som frihetsberövande räknas såväl gripna, LOB, LPT 47§, PL 13§, medtagna för kroppsbesiktning, m.m. Det totala antalet rapporterade personer var 926 st.

Totalt upptäckte man 1218st narkotikabrott, 723st avsåg brukande och 424st innehav. Samtidigt rapporterade man 220st andra brott, och gjorde 70st vapenbeslag. Dessa brott avsåg våldsbrott, vapenbrott, hot, brott mot knivlagen, trafikbrott och rån. Vapenbeslagen bestod av såväl skjutvapen, knivar och tårgas, som ammunition och sprängmedel. Samma år uppdagade man även 109st dopingbrott. 94% av de man konfronterade under året var män. Avseende andra tvångsmedel så bokförde man 104st husrannsakingar,

Trenden är densamma under år 2010. 471 ingripanden med totalt 320 frihetsberövade. Totalt rapporterade man 586st personer. Det totala antalet narkotikabrott var 708st, där 406st avsåg eget brukande och 275st innehav. Man rapporterade även 106st andra brott, och gjorde 49st vapenbeslag. Samtidigt uppdagades 49st dopningsbrott. 83st husrannsakingar gjordes.

8.2 Intervjuer med polispersonal

Personerna som intervjuats i detta kapitel är alla poliser som dagligen arbetar med narkotika som ett av sina huvudområden. Personerna har intervjuats en i taget, genom semistrukturerade intervjuer, med ett bestämt frågeinnehåll. (dock ska det påpekas att alla intervjuerna snarare haft karaktären av diskussioner). Frågorna finns bifogade, se Bilaga 1.

Polismännen som intervjuats är:

- *Christoffer Bohman*, polis sedan 2005 och för närvarande lärare på Polishögskolan. Tidigare verksam framförallt inom gatulangningsenheter.
- *Fredrik Allard*, polis sedan 2006, arbetat på ordningsavdelning och spanavdelning, varefter han arbetat på gatulangningsenhet, bl.a. som gruppchef.
- *Fredrik Bornesand*, polis sedan 1993. Han har arbetat inom många polisiära enheter, där ur uppsatsens intresseperspektiv bör nämnas spaningsenheter, ravekommissionen, NOVA⁵¹, samt SGI⁵².
- *Erik Von Essen*, polis sedan 1992. Har ett gediget förflutet i bl.a. ”plattangruppen”, krogkommissionen, spaningsenheter, och är idag gruppchef på krogsektionen i Sthlm City.
- *Stefan Edin*, polis sedan 1995, arbetat på bland annat Ravekommissionen, Västerorts narkotikarotell, samt NOVA under flera år.

Gemensamt för alla fem är att de ägnat större delen av sin polisiära karriär åt att arbeta med narkotika, och i miljöer där narkotika är frekvent förekommande. De är erfarna narkotikapoliser och brinner för det de gör. Därför är också deras åsikter i ämnet högst intressant, eftersom de har en praktisk inblick i polisens tvångsmedelsanvändning.

Inledningsvis ska det framhållas att alla fem är emot en legalisering. Skälen de anger är först och främst samhällsaspekten, d.v.s. att samhället får lida då den enskilde använder droger. Det belastar sjukvården och systemet i stort, då narkotikamissbrukare oftast inte kan arbeta och därigenom betala skatt, samtidigt som skattepengar går åt till vården av missbrukare. Ett annat skäl som nämns av alla fem är att narkotika leder till annan kriminalitet, både vålds- och egendomsrelaterad. Man blir oberäknelig av droger, och ett missbruk är mycket svårt att finansiera med lagliga metoder och arbete.

Christoffer Bohman går även vidare i resonemanget och påtalar signalvärdet i att inte legalisera eget bruk. Legaliserar man ger samhället en tydlig signal om att det skulle vara ok att knarka. Stefan Edin påpekar också att legaliseringsdebatten i sig kan ha egoistiska tendenser, för vad är det man egentligen vill legalisera? Jo, en ruskänsla.

⁵¹ Sthlms läns insats mot grovt kriminella

⁵² Särskilda gänginsatsen

Alla fem kan nämna en mängd brott som upptäcks i samband med att man konfronterar personer misstänkta för eget bruk av narkotika. De absolut vanligaste är vapenbrott, brott mot knivlagen, samt andra narkotikabrott, främst innehav och försäljning. Fredrik Bornesand framhåller även andra bonuseffekter, nämligen samarbetet med kronofogden och försäkringskassan, många av de tungt kriminellt belastade personer som konfronteras har stora skulder och går på bidrag, samtidigt som de ofta kan ha stora mängder kontanter på sig och köra runt i stora, fina bilar. På detta sätt kan man hjälpa fogden att driva in skulder, ofta kommer de ut direkt på plats, samtidigt som försäkringskassan kan kräva tillbaka felaktigt utbetalda bidrag. Även Fredrik Allard pekar på bonuseffekter av att man kan konfrontera personer som misstänks ha brukat narkotika – en sådan är möjligheten att tidigt blanda in socialen, som kan ge missbrukaren stöd och hjälp. Detta gäller i synnerhet i arbetet med ungdomar. Stefan Edin nämner även att misstänkta rånbyten och dopningsklassade läkemedel tenderar att dyka upp vid husrannsakingar. Något alla fem påtalar är det faktum att där det finns narkotika finns också en våldskultur. Narkotika är inget legalt intresse och skyddas inte av någon samhällsinstitution, varför de som håller på med det måste stå för sitt egna ”beskydd”. I och med att narkotika omsätter så pass stora belopp blir således ”beskyddet” och våldet därefter. Stefan Edin har också under sin tid som polis upptäckt att brukaren inte är så ”lågt stående” i näringskedjan som man kan tro – ofta gränsar brukaren, d.v.s. sista delen i länken, själv till multikriminalitet.

När vi kommer in på diskussionen om eventuella följder för polisens praktiska arbete vid en legalisering går åsikterna något isär. Alla framhåller inledningsvis att en kriminalisering absolut inte vore bra ur ett polisiärt perspektiv. Erik Von Essen säger att man nog skulle kunna driva ärenden vidare, även om man inte haft eget bruk som ingångsvärde. Detta skulle bara ta lite mer tid än vad det gör idag. Han säger samtidigt att en legalisering skulle ödelägga den spaningstaktik som svensk polis praktiserar, eftersom den bygger på en offensiv strategi. Man skulle vara tvungen att rikta om arbetet till att spana gentemot överlåtelse istället för att kunna konfrontera de personer som är synbart påverkade. Det skulle även innebära att de poliser som arbetar i yttre uniformerad tjänst och som inte har narkotika som huvuduppgift, skulle konfrontera ett långt färre antal personer än vad man gör idag, eftersom möjligheten att luta sig mot brott och därtill hörande tvångsmedel skulle försvinna. Fredrik Allard påtalar att kriminaliseringen av det egna bruket förvisso underlättar för polisen, men att det ändå krävs mer på fötterna för att man ska kunna gå vidare i ett ärende med ytterligare tvångsmedel. Fredrik Bornesand framhäver att det vore en katastrof om det egna bruket legaliserades, genom att det egna bruket är kriminaliserat finns en chans för rättsväsendet att arbeta mot hela narkotika-kedjan, från brukare till framställare.

På frågan om tvångsmedel missbrukas eller att man i efterhand ”konstruerar” sin avrapportering så att den ska passa förutsättningarna i målet ifråga menar Stefan Edin att sådant nog kan förekomma. Han är dock

väldigt noga med att påpeka det faktum att om så är fallet så är det mycket fel, och tillägger att ”det man missbrukar blir man förr eller senare av med”. Fredrik Allard säger att det egna bruket nog kan användas som en portal in i andra tvångsmedel och brott, men att den som är kunnig inom området inte behöver göra något sådant. Även Christoffer Bohman menar på att det egna bruket av narkotika medvetet används som en portal in i andra brott och därigenom tvångsmedel men att det sker på ett legalt sätt.

Det är viktigt att påtala att flera av poliserna uppger sig arbeta inom ett område som delvis kan uppfattas som en juridisk gråzon. Det är många olika ”instanser” som har synpunkter på hur lagstiftning ska tillämpas, och därav kan det följa en osäkerhet kring det aktuella rättsläget. Riksdagen stiftar lagarna, och gällande tolkningen av hur de ska tillämpas har man bl.a. förarbeten, JO-utlåtanden, direktiv från Rikspolisstyrelsen, rättsfall m.m. m.m. Christoffer Bohman påpekar att RPS inte gett tillräckligt klara direktiv avseende arbetet mot narkotika. Skälet skulle kunna ligga i det faktum att de mål som sätts up avseende narkotikabekämpning nås år efter år, varför också RPS kan tänkas ge narkotikagrupperna mer svängrum och lösare tyglar avseende det praktiska arbetet.

Fredrik Bornesand berättar att han ibland möts av inställningen att ”det är jobbigt att arbeta mot narkotika i Sverige”, vilket skulle grunda sig i att beslutsgången och byråkratin uppfattas som snårig. Så är det inte alls hävdar han, utan faktum är att vi i Sverige har tilldelat den enskilde polismannen mycket stora befogenheter om man jämför med många andra länder. I en hel del länder får polis inte själva fatta beslut om kroppsbesiktningar, husrannsakingar o.s.v., vilket man i Sverige faktiskt får. Detta avser speciellt narkotika. Stefan Edin påpekar också att vi i Sverige har en väldigt aktiv och duktig poliskår när det gäller just narkotika, vilket delvis speglas i friheten avseende beslut men även p.g.a. att utbildningen avseende narkotika har blivit så mycket bättre de senaste åren.

Avseende effekten vad gäller brottsligheten vid en eventuell legalisering påpekar alla fem att det är viktigt att skilja *rapporterad* och *faktisk* brottslighet från varandra. Såväl Erik Von Essen som Christoffer Bohman påpekar att den anmälda brottsligheten skulle gå ner, då inga anmälningar avseende narkotikabrott och de bonusbrott som upptäcks i samband med dessa skulle skrivas, medan den faktiska brottsligheten med stor sannolikhet skulle öka markant, då risken för upptäckt skulle bli mindre. Stefan Edin m.fl. vill också påtala att knappast någon polis tror att narkotika är ett problem som enbart kan lagstiftas bort, det krävs insatser från många andra håll för att få bukt med problemet. Kriminaliseringen har dock en avskräckande effekt.

8.3 "G.R.L.-fallet" samt andra JO-fall

8.3.1 JO 2006/07 s. 76 (dnr 1097-2005)

Här granskades en husrannsakan som genomförts efter misstanke om eget bruk av narkotika. Polispersonal hade uppmärksammat A.R. då denne kom ut ur sin bostad narkotikapåverkad, och ingrep mot denne. Man misstänkte även, dock utan att anmälan om just det brottet ska ha upprättats, att A.R. var på väg till en affärsuppgörelse som inkluderade narkotika. Beslutet om husrannsakan grundade sig således inte på det egna bruket, utan på misstankarna om en narkotikauppgörelse. Polismyndigheten pekade i ett remissvar på att detta stred mot ändamålsprincipen, då man inte kan göra husrannsakan hos någon enbart på grundval av ett allmänt antagande, och att det vid misstanke om annat än ringa narkotikabrott är åklagaren som är förundersökningsledare, varför den polis som beslutat om husrannsakan dels gjort det på felaktiga grunder och dels inte varit behörig att göra detta.

En polisinspektör anförde i ett svar till detta bland annat att de vid studiebesök hos bl.a. åklagare diskuterat problematiken, och då fått veta att grunderna för att fatta ett beslut om husrannsakan " *skulle minst vara att vi observerade en person komma ut från sin bostad och vara skäligen misstänkt för ringa narkotikabrott (tydliga tecken el andra kriterier). Hade vi dessutom tips om försäljningsbrott skulle detta vara till hjälp (men ej någon grund i sig).*" Han påpekade också att enheten gjort 70-80 husrannsakingar per år de senaste tre åren med dessa ingångsvärden.

JO påpekade i sitt uttalande bl.a. följande: " *JO har tidigare uttalat att det förhållandet att en känd narkotikamissbrukare uppträder påverkad av annat än alkohol inte kan grunda en skäligen misstanke om annat än eget bruk av narkotika (JO 1993/94 s. 101). För att en person skall anses vara skäligen misstänkt för ett brott krävs nämligen att det föreligger konkreta omständigheter som med viss styrka talar för att personen i fråga har begått den gärning som misstanken avser (se t.ex. JO 1992/93 s. 204 och 1993/94 s. 101).*" Man gick vidare i resonemanget och konstaterade att enbart en misstanke om eget bruk av narkotika inte kunde utgöra grund för en husrannsakan. Det är möjligt att en person som brukar narkotika förvarar det i hemmet, men det stannar vid en spekulation. Dock påpekade han att de omständigheterna att A.R. påträffats på väg från sin bostad, till synes narkotikapåverkad, samt bärandes på en bunke, sked och portionspåsar, samtidigt som han verkade stressad, kombinerat med det faktum att han några timmar tidigare under dagen observerats med personer som visat sig vara påverkade av amfetamin och som hade på sig en större mängd kontanter, i sig utgjorde laglig grund för husrannsakan.

8.3.2 Dnr 5506-2006

N.Y. anförde klagomål avseende en husrannsakan i bostad till följd av misstanke om narkotikabrott - eget bruk. Polispersonal hade observerat hur N.Y. lämnade sin lägenhet, och vid konfrontation uppvisade hon tydliga tecken på påverkan. Man hade även tidigare observerat olika personer komma och gå från lägenheten. Med den föreliggande brottsmisstanken fattades beslut om kroppsbesiktning och kroppsvisitation. Vid visitationen påträffades en stor summa pengar, som N.Y. inte på ett trovärdigt sätt kunde förklara varför hon bar på. Polispersonalen misstänkte att pengarna kunde komma från narkotikaförsäljning.

JO godtog resonemanget. Enligt honom kunde ”beslutet om husrannsakan i och för sig diskuteras men jag anser dock att det ligger inom ramen för vad som får betraktas som godtagbart”. Dock framfördes kritik gentemot bristande dokumentation av grunderna för tvångsmedlen.

8.3.3 Dnr 4413-2003

B.G. stoppades av polispersonal i ett fordon utanför sitt hem. Vid konfrontationen uppkom misstanke om att B.G. skulle ha konsumerat narkotika, då han uppvisade vissa tecken på detta. Förundersökningsledare fattade då beslut om kroppsbesiktning, kroppsvisitation samt husrannsakan i både B.G.s bil och bostad.

Poliserna motiverade husrannsakan med att de fått en skälig misstanke om narkotikainnehav gällande B.G. genom hans uppträdande vid konfrontationen, enligt poliserna verkade det som att han vid några tillfällen försökte gömma undan något, exempelvis narkotika. JO godtog den förklaringen och kritiserade inte husrannsakan i bilen.

Husrannsakan i bostaden kritiserades emellertid av JO. Det fanns inget i situationen på platsen, eller några andra godtagbara förklaringar till att man på skälig grund skulle kunna misstänka att B.G. förvarade narkotika även i hemmet, varför det i förlängningen inte heller fanns laglig grund för en husrannsakan i hemmet.

8.3.4 ”G.R.L-fallet”

Personal från länskriminalens särskilda insats mot grovt kriminella, NOVA, konfronterade personen G.R.L. då han uppvisade tecken på narkotikapåverkan då han kom ut från sin port. Personen ifråga var sedan tidigare även dömd för grövre våldsbrottslighet samt vapenbrott.

Polispersonal beslutade, baserat på det egna bruket som ingångsvärde, att genomföra en husrannsakan hos G.R.L. Detta baserades på argumentet att en "köpdos" av narkotika för eget bruk nästan alltid är större än en "brukardos". Som exempel kan nämnas att kokain oftast säljs i portioner om 1 gram, men en brukardos är allt som oftast 0,2 gram. Således torde man kunna resonera som så att om en person påträffas påverkad av kokain är det 80% sannolikhet att han/hon har knark kvar, vilket också polis på platsen gjorde. Denna typ av resonemang har även dragits för JO vid studiebesök från polismän, och det har inte föranlett någon kritik

Jag fick kännedom om "G.R.L"-fallet genom de intervjuer jag genomfört med poliser (kap. 8.2). Jag fick då tillgång till en promemoria som i sak gällde en "komplettering med anledning av frågeställning från JO 070328". JO hade då efterfrågat ett förtydligande avseende beslutet om husrannsakan i "G.R.L:s" lägenhet. Promemorian är författad av Stefan Edin. Han förklarar i promemorian omständigheterna i fallet, och påtalar att "det initiala syftet med husrannsakan hos G.R.L. var att söka bevis för det skäligen misstänkta bruket och ev. kvarvarande narkotika". Enligt Stefan mötte resonemanget ingen kritik från JO:s sida.

Vid kontakt med JO:s kansli uppgav jag G.R.L:s namn. Efter slagningar visade det sig att personen i fråga gjort totalt tre JO-anmälningar. Dessa har diarienummer 1192-2003, 1285-2003 och 540-2009.

Av dessa anmälningar avser 1285-2003 samt 540-2009 polisingripanden, men det framgår inte tydligare vad för typ av situationer eller när i tiden de skulle ha inträffat. Ärendena har inte utretts vidare av JO, och besluten och motiveringarna härvidlag är synnerligen kortfattade. Det finns alltså inget ärende hos JO avseende G.R.L. som lett till någon utredning avseende husrannsakan grundad i ett eget bruk av narkotika. Ändock verkar ju JO ha gjort förfrågningar i fallet hos polismyndigheten, vilket framgår av det PM jag tagit del av.

Således förhåller det sig troligen så, baserat på de uppgifter jag har tillgång till, att JO inte funnit polismännens resonemang avseende tvångsmedel kopplat till eget bruk som något att kritisera eller vidare utreda.

9 Analys, slutdiskussion

Det ter sig närmast självklart att inleda med konstaterandet att om det egna bruket av narkotika skulle legaliseras i Sverige skulle polisen också tappa alla möjligheter till tvångsmedel gentemot de man misstänkte använde sig av narkotiska preparat. Utan brott, inga tvångsmedel. Sådan ter sig den juridiska verkligheten. Men vore en legalisering en katastrof rent polisiärt?

Inledningsvis bör det framhållas att synen på ”soft-drugs” i Sverige blir mer och mer liberal, framförallt bland ungdomar. Samtidigt är det regeringens uttalade mål att arbetet mot narkotika, även eget bruk, ska vara en fortsatt prioriterad fråga. Vi har fortsatt ett totalförbud mot narkotika, och regeringens uttalade mål kombinerat med den lagstiftning om tvångsmedelsanvändning som finns tillåter ett offensivt polisarbete. Det offensiva polisarbetet uttrycker sig bland annat i en offensiv och omfattande tvångsmedelsanvändning gentemot misstänkta. Det ska inte löna sig att hantera droger, och man ska inte få knarka i fred, punkt slut.

Vidare ser tvångsmedlen och beslutsgången ut att vara anpassade efter polisens behov, och beslut om tvångsmedel är allt som oftast mycket lätta att fatta jämfört med andra länder. Detta tack vare att beslutsrätten överlämnats till åklagare, polisiära fu-ledare och inte minst enskild polisman. Tvångsmedlen är väldigt fria och anpassade efter polisens behov. Användning av tvångsmedel speglar brottets ”allvarlighet” med en inbyggd princip om proportionalitet och behov.

En koppling kan skönjas mellan narkotikabrott och andra brott, samt ådagaläggandet av dessa. Personer som innehar och brukar narkotika blir ofta även misstänkta för annan typ av brottslighet. Denna brottslighet innefattar framförallt våldsbrott och vapenbrott, men även grovre narkotikabrott och den typen av brott som vi närmast hänför till grov organiserad brottslighet, såsom pengatvätt och utpressning.

Så länge svensk politik går ut på att driva en strikt förbudspolitik gentemot narkotika är det således mer lättarbetat för polisen. En legalisering skulle rent strikt innebära att man inte kunde konfrontera de personer man vill. Man skulle åtminstone behöva hitta nya infallsvinklar.

I intervjuerna med polispersonal pekar flera av de intervjuade på det faktum att en kreativ, tänkande, välutbildad polis nog skulle hitta vägar ”runt” för att ändå kunna kontrollera de man vill kontrollera, utan att nödvändigtvis ha ett kriminaliserat eget bruk av narkotika som ingångsvärde. Då är frågan hur detta skulle gå till? Ska man i Sverige börja med en linje där den som uppvisar tydliga tecken på påverkan per automatik skulle kunna sägas uppnå skälig misstanke om innehav? Om man får upp misstanken på den nivån spelar ju legaliseringen av det egna bruket ingen roll, ingången till

användande av tvångsmedel har ju redan passerats. Skulle ett sådant synsätt tolereras av svensk domstol och JO? JO har ju i G.R.L-fallet principiellt tagit ställning för att polismäns resonemang om innehav kopplat till eget bruk är en i vissa fall gångbar motivering. Samtidigt finns också JO-fall där man tydligt tagit ställning mot en alltför liberal tolkning och användning av tvångsmedel. Man har även betonat såväl behov som proportionalitet.

Man kan urskönja en viss framtida kollision ”parterna” emellan. I princip kan man uttrycka det som så att Polisen vill göra så mycket som möjligt, för att få tag i så många ”busar” som möjligt. Svenska domstolar och JO har i viss mån i uppgift att hålla i tyglarna och se till så att Polisen i sin iver inte skenar iväg. Narkotikabrotten fungerar ofta som en ingång för Polisen för att kunna bygga upp misstankar och att konfrontera personer. Om en legalisering skulle bli verklighet skulle den ingången försvinna, men ingalunda Polisens intresse av att fortsatt ”komma åt” personerna. Frågan är då om landets domstolar och JO skulle tvingas börja ta ställning till allt mer teoretiska och svävande motiveringar från polispersonal om varför de gjort si eller gjort så. Motiveringen i G.R.L-fallet håller enligt min mening (och uppenbarligen även JO:s) måttet, men är ett exempel på vart det kan börja luta vid en legalisering. Poliserna i de intervjuer som jag genomfört talar även om att man skulle vara tvungen att lägga om stora delar av den offensiva spaningstaktik man använder sig av idag för att kunna anpassa verksamheten efter de nya förutsättningarna. Ja, antingen det, eller så börjar man motivera samma typ av ingripanden man gjort förut på nya sätt. Det är inte orimligt att hävda att en person som är påverkad av narkotika även torde vara misstänkt för innehav – någon gång innan konsumtionen har ju de facto ett innehav ägt rum. Kan man då på ett rimligt sätt hävda att en person alltid, då han/hon uppvisar tecken på påverkan, också bör misstänkas för ett innehav, som till på köpet inte är för eget bruk? Frågan är hur långt vi i Sverige är beredda att gå. Är de ”bonusbrott” som upptäcks och de samhälleliga bonuseffekter vi får av att ha eget bruk av narkotika kriminaliserat så viktiga och så omfattande att vi skulle kunna tillåta oss en uppluckrad användning av tvångsmedel, för att kunna bibehålla den nivå som finns idag?

Man kan även titta på farlighetsbedömningen av droger. Kokain, vilket G.R.L. var misstänkt för att ha brukat, är relativt högt upp på listan över hur farliga diverse droger anses vara. Om G.R.L. hade varit påverkad av kat eller cannabis då? Resonemanget är fortsatt detsamma, har du brukat en drog har du också innehaft den, och brukardos är alltid lägre än köpdos. Men hade en husrannsakan fått genomföras okritiserad då det istället hade varit en fråga om något som, i vart fall utomlands, klassificeras som en ”soft drug”? Här kommer kännedomen om droger in som en viktig punkt. Ska vi ha olika synsätt för olika droger, baserat på en farlighetsbedömning? Vem ska göra den farlighetsbedömningen?

En intressant infallsvinkel blir också diskussionen kring brottet ”innehav för eget bruk”. Om nu det egna bruket legaliseras, varför inte också legalisera innehavet för eget bruk? Det ter sig inte som en självklarhet att man med

framgång skulle kunna argumentera för en linje där en missbrukare, då han fått tag i narkotika, illa kvickt måste sätta i sig det för att inte begå ett brott. Följdfrågan blir således om ens "G.R.L-fallet" räcker till. Om man lyckas driva en linje där man med juridisk framgång kan hävda att den som kan misstänkas för att ha brukat narkotika också per automatik innehar narkotika, torde ju detta innehav i första hand vara ämnat för eget bruk. Alla som brukar narkotika säljer inte narkotika, det vore ett orimligt antagande. Således är vi vid en punkt där polis, för att kunna ingripa på det sätt och med hjälp av den taktik man tillämpar idag mot en brukare av narkotika, måste få till en misstanke om ett innehav som omfattar mer än eget brukande. Det är förstås inte självklart att detta skulle bli den automatiska följderna av en legalisering av eget bruk, men diskussionen skulle troligen uppstå i kölvattnet.

Polisen i Sverige har i mitt tycke ett högt rättsmedvetande och arbetar på ett sätt som är etiskt och moraliskt godtagbart. Något annat skulle jag själv som enskild polisman heller aldrig tolerera. Frågan är då var vi drar gränsen för etiskt och moraliskt godtagbart. I många diktaturer har regler och lagar sakta men säkert luckrats upp över tid, vilket medfört att många av dem som deltagit i olika regimers grymheter många gånger inte förstått eller sett vad de själva medverkat till. Om vi legaliserar det egna bruket av narkotika, men samtidigt låter Polisen arbeta vidare med den taktik och de arbetssätt man i dagsläget använder sig av, skulle riskera att man på sikt inte förändrar lagstiftningen annat än på pappret. Polispersonal skulle i princip kunna arbeta på samma sätt som idag, med det undantaget att de rättsliga grunder man åberopar för agerandet luckrades upp och blev mer godtyckliga. Är det så vi vill ha det? Tvångsmedelsanvändning är i princip den största kränkningen som får göras av staten gentemot den enskilde – skall bruket av dessa tvångsmedel vara baserat på mer godtycke och argumentation än fasta juridiska principer? Flera av de polismän som jag intervjuat har påtalat de många gånger oklara rättslägen de hamnar i idag p.g.a. otillräckliga och motstridiga styrdokument, prejudikat och förarbeten. Det är ett problem som i sig inte får negligeras, och vid en eventuell legalisering måste således ett mycket ingående och noggrant arbete göras för att få bort dessa oklarheter.

Det innebär alltså ingen katastrof för polisväsendet rent generellt om det egna bruket av narkotika skulle legaliseras. Däremot skulle det kunna innebära en tid av ovisshet angående gränsdragningsproblem, samt att allmänheten skulle utsättas för diverse "experimentella" tvångsmedelsanvändningar i syfte att reda ut vad man som polis får och inte får göra.

Bilaga 1 - frågemall

Frågemall vid polisintervjuer:

- Vad har du arbetat med inom polisen, och hur länge har du gjort det?
- Är du för eller emot en legalisering av eget bruk av narkotika?
Varför?
- Vilka tror du skulle bli konsekvenserna ur ett rent samhällsperspektiv om eget bruk av narkotika legaliserades?
- Vilka brott upptäcker ni i samband med att ni får en skälig misstanke avseende eget bruk?
- Händer det att man använder det egna bruket som en portal in i andra brott och tvångsmedel?
- Vilka tror du skulle bli de troliga följderna av en legalisering ur ett rent polisiärt perspektiv?
- Vilken är den vanligaste drogen i Sverige idag?
- Finns det någon drog som är starkt på uppgång?
- Finns det någon stark drogtrend just nu bland exempelvis ungdomar eller missbrukare?

Käll- och litteraturförteckning

Tryckt material

Alkohol & narkotika nr 6, 2001, CAN (jubileumsutgåva)

Narkotika – en grundläggande handledning för Polisen inklusive drogtecken och symptom (RPS rapport 2007:1)

Swedish drug policy in perspective, Leif Lenke och Börje Olsson, Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, 1999,

Narkotikan i Sverige: Metoder för förebyggande arbete, Sven Andréasson (red), 2008

Straffprocessuella tvångsmedel, Gösta Westerlund, 4e upplagan, Bruuns bokförlag, 2010

Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas? Gunnel Lindberg, 2a upplagan, Thomson reuters, 2009

Polislagen – en kommentar, Nils-Olof Berggren, Johan Munchk, 8e upplagan, Norstedts gula bibliotek, 2009

Särtryck ur rättegångsbalken, Peter Fitger, Norstedts juridik, 2002

Brott & påföljder, Dahlström, Strand, Westerlund, 4e upplagan, Bruuns bokförlag, 2011

Specialstraffrätten - en introduktion, Josef Zila, 6e upplagan, Norstedts Juridik, 2009

Nationellt cannabisprojekt 2004-2006 – en kartläggning av distributionen, nätverken och individerna, Rikskriminalpolisen, Rapport 2007:3

Legalisation of cannabis in Sweden – economic efficient or not? Gabriella Mattson, Kriminologiska institutionen vid Lunds universitet, 1997:3

Skolelevers drogvanor 2009 – CAN rapport 118, Thomas Hvitfeldt, Isabella Gripe, 2009

Den illegala drogsituationen i Sverige 2007, Rikskriminalpolisen, Rapport 2007:7, samt dess bilaga.

Tryckt material publicerat på internet

Kodning av brott:

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Brottkodningslistan-2010%20v9.0.pdf&url=/dynamaster/file_archive/101213/68d1d8aff300a8ee7f9580e1972eea05/Brottkodningslistan%252d2010%2520v9.0.pdf

Statistik brott 2010:

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Sammanfattning anmälda brott 2010&url=/dynamaster/file_archive/110413/9de28880b3403b44a9b0e893fb1aa511/Slutlig%2520anm%25e4lda%2520brott2010.pdf

Personer misstänkta för brott:

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Sammanfattning misstänkta personer år 2010&url=/dynamaster/file_archive/110331/18bde30e8d45d9b197ab34cfe72a809f/Personer%2520misst%25e4nkta%2520f%25f6r%2520brott%2520010.pdf

Apropå 4-5/2003:

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=156&module_instance=12

Apropå 5/2001 om legalisering

http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=273&module_instance=12

Narkotikastatistik 2009:

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=2010_16_Narkotikastatistik_2009.pdf&url=/dynamaster/file_archive/101027/eb244c19cc508e7e6425e23df0fca880/2010%255f16%255fNarkotikastatistik%255f2009.pdf

RättsPM 2009:1, Åklagarmyndigheten

http://www.aklagare.se/PageFiles/4065/2009-01%20Narkotika%20farlighetsbed%20c3%20b6mning_juli2010.pdf

Samtliga länkar kontrollerade 2011-11-25

Förarbeten

Skr 1997/98:172 En narkotikapolitisk redogörelse.

Prop. 1993/1994:24

Prop. 2001/02:91 – nationell narkotikahandlingsplan

Rättsfallsförteckning

NJA 1994 s. 374

NJA 2001 s. 570

NJA 1997 s 522

HD: Mål nr B 2399-03, B 2613-11, B 5412-10 samt B 2944-11

RH 1996:29

RH 2008:49

JO-fall:

JO 2006/07 s. 76 (dnr 1097-2005)

Dnr 5506-2006

Dnr 4413-2003

Dnr 1192-2003

Dnr 1285-2003

Dnr 540-2009